

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาความคิดเห็นของประชาชนคุ้มหอทอง ต่อการดำเนินงานของวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนเอกสารแนวคิดทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น
2. แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด
3. บทบาทของวัด และพระสงฆ์
4. การดำเนินงานของวัด
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น

1. ความหมายของความคิดเห็น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 231) ได้ให้ความหมายของความคิดเห็น หมายถึงความเชื่อ การตัดสินใจ ความรู้สึกประทับใจที่ได้มาจากการพิสูจน์หรือซึ่งนำหน้ากว่าเป็นการถูกต้องหรือไม่

สงวน สุทธิเลิศอรุณ และคณะ (2524 : 99) ให้ความหมายไว้ว่าเป็นการแสดงออกซึ่งวิจาร์ณญาณที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะความคิดเห็นมีความหมายแคบกว่าเจตคติ

พงษ์ไพบูลย์ สีลาวราเวทย์ (2528 : 39) ให้ความหมายไว้ว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออกด้านความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยการพูดหรือการเขียน โดยอาศัยพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์และสภาพแวดล้อม ซึ่งการแสดงความคิดเห็นนี้อาจได้รับหรือปฏิเสธจากบุคคลอื่น ๆ ก็ได้

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526 : 80-81) กล่าวว่าความคิดเห็นของคนมีหลายระดับคือ ผิวนิน อย่างลึกซึ้ง สำหรับความคิดเห็นที่เป็นทัศนคติเป็นความคิดเห็นอย่างลึกซึ้งและ

ติดตัวไปเป็นเวลานาน ความคิดเห็นผิวเผิน เป็นความคิดเห็นทั่วๆ ไป ไม่เฉพาะอย่าง มีลักษณะประจำตัวของบุคคลทุกคน เป็นความคิดเห็นที่ไม่ลึกซึ้งและเป็นความคิดเห็นเฉพาะอย่างและ อยู่เป็นเวลาสั้น ๆ เรียกว่า (Option) เป็นความคิดเห็นประเภทหนึ่งที่ไม่ตั้งอยู่บนรากของพยานหลักฐานที่เพียงพอแก่การพิสูจน์ มีความรู้แห่งอารมณ์น้อยและเกิดขึ้นได้ง่าย แต่ก็สลายตัวเร็ว

โกศย์ วงศ์อนันต์นนท์ (2539 : 4) สรุปความคิดเห็นว่าความคิดเห็นคือ การแสดงออกทางด้านความรู้สึกหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งอาจเกิดการประเมินผล สิ่งนั้นหรือเหตุการณ์นั้น โดยมีอารมณ์ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมในขณะนั้นเป็น พื้นฐานการแสดงออก ซึ่งอาจจะถูกต้องหรือไม่ก็ตาม อาจจะได้รับการยอมรับหรือปฏิเสธจากคนอื่นก็ได้ ความคิดเห็นนี้อาจจะเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา การแสดงความคิดเห็นอาจทำ ด้วยคำพูดหรือการเขียนก็ได้

อุทัย หิรัญโต (2540 : 43) สรุปว่ามิตหรือความคิดเห็นต่าง ๆ ของคนเรานั้น เกิดได้จากการพบปะสังสรรค์ประจำวัน แต่คนเราก็มักมีภูมิหลังทางสังคมจำกัดอยู่ภูมิหลังทาง สังคมของแต่ละคนย่อมเป็นผลถึงการที่คนเรากระทำตอบสนองต่อเหตุการณ์ และเกิด ความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้น

ธีระศักดิ์ บันฑูปา (2542 : 55) ได้กล่าวไว้ว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออก ด้านความรู้สึกนึกคิด การตัดสินใจและความเชื่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์ หนึ่งด้วยการพูด การเขียน โดยมีอารมณ์ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมในขณะนั้นเป็น พื้นฐานในการแสดงออก ซึ่งอาจถูกต้องหรือไม่ก็ได้ อาจได้รับการยอมรับหรือปฏิเสธจาก คนอื่นก็ได้ ความคิดเห็นอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา

ดันแกน (Duncan. 1981 : 135) ให้ความหมายว่า ความคิดเห็นเป็นความเชื่อ หรือการพิจารณาตัดสิน (Judgment) โดยบุคคลซึ่งอาจไม่เป็นที่ยอมรับในแต่ละช่วงเวลา ความคิดเห็นนี้ไม่สามารถทดสอบความรู้ความจริงของความเชื่อมั่นของบุคคลได้ และต้อง ยอมรับว่าประชาชนทั่วไปนั้นอาจมีความคิดเห็นแตกต่างกัน

ฮิลการ์ด (Hillgard. 1964 : 626) กล่าวว่าความคิดเห็นคือ การพิจารณาตัดสินหรือ ความเชื่อที่นำไปสู่การคาดคะเนหรือแปรผลในพฤติกรรม เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น

โคลาสา (Kolasa. 1989 : 386) ให้ความหมายว่า ความคิดเห็นเป็นการแสดงออก ของบุคคล ในการวิจารณ์ข้อเท็จจริงอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเป็นการประเมินผล (Evaluation) เกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งจากเหตุการณ์แวดล้อม

จากความหมายความคิดเห็นสามารถสรุปได้ว่า ความคิดเห็นเป็นกระบวนการตัดสินใจ มีลักษณะคล้ายกันมากมีลักษณะไม่คงที่อาจมีความคิดเห็นแตกต่างกันหรือสอดคล้องกันมีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา ขึ้นอยู่กับอารมณ์ ประสบการณ์ สภาพแวดล้อม ไม่สามารถวัดเป็นความรู้หรือความจริงได้และอาจได้รับการยอมรับหรือปฏิเสธจากคนอื่นก็ได้

2. ความสำคัญของความคิดเห็น

เบส (Best. 1987 : 53) กล่าวว่า การสำรวจความคิดเห็นเป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งแต่ละคนจะแสดงความเชื่อและความรู้สึกใดๆ ออกมาโดยคำพูด การเขียน ความคิดเห็นจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนนโยบายต่างๆ เพราะจะทำให้สำเร็จบรรลุตามเป้าหมายอย่างแท้จริงแล้ว ควรได้รับความร่วมมือจากประชาชนการเผยแพร่โครงการและการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนต่อโครงการจะเกิดผลดีคือ จะช่วยให้โครงการนั้นสอดคล้องเป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง อันเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่ใช้ประเมินค่าโครงการและทำให้ประชาชนเกิดสำนึกในการเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ความคิดเห็นของบุคคลสามารถวัดได้หลายวิธี วิธีที่ใช้กันทั่วไปคือการใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ เบส ได้เสนอแนะว่าวิธีที่ง่ายที่สุดในการที่จะอธิบายความคิดเห็นก็คือ การแสดงให้เห็นถึงร้อยละของคำตอบในแต่ละข้อความความคิดเห็นจะออกมาในลักษณะเช่นไรและจะทำได้ทำตามความคิดเห็นนั้นได้

สรุปความสำคัญของความคิดเห็น ได้ว่า ความคิดเห็นจะมีความสำคัญต่อการวางแผนนโยบายต่างๆ เพราะจะทำให้สำเร็จบรรลุตามเป้าหมายอย่างแท้จริง แล้วควรได้รับความร่วมมือจากประชาชนการเผยแพร่โครงการและการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนต่อโครงการจะเกิดผลดีคือ จะช่วยให้โครงการนั้นสอดคล้องเป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่นอย่างแท้จริง และการวัดความคิดเห็นและทัศนคติมีลักษณะความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน การวัดความคิดเห็นหรือทัศนคติจึงควรใช้แบบเดียวกัน

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารวัด

เพื่อเป็นพื้นฐานการศึกษาวิเคราะห์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการวัด จึงได้กล่าวถึงการบริหาร การบริหารวัด และความสำคัญของการบริหารวัด อันเป็นสาระที่ควรทำความเข้าใจเป็นเบื้องต้น ในการบริหารจัดการวัดในพระพุทธศาสนาตามลำดับดังนี้

1. ความหมายของการบริหารวัด

การบริหารวัดเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นและความสำคัญต่อการดำเนินงานของวัด ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

พระครูวิบูลธรรมวาที (2537 : 31) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การที่เจ้าอาวาสใช้ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ในการตัดสินใจ ดำเนินงานด้านปกครอง เผยแผ่ศาสนาธรรม ศาสนศึกษา ศึกษาสงเคราะห์ สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ให้ประสบผลสำเร็จภายใต้ความร่วมมือทั้งบุคคลภายในวัดและภายนอกวัด

น้อย ลายคราม และสุบรรณ จันทบุตร (2539 : 167) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การใช้ศาสตร์ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก การประสานงาน การประเมินผลงาน การงบประมาณ เพื่อให้ได้ผลเต็มที่ และการใช้ศิลป์ซึ่งประกอบด้วย ภาวะผู้นำ มนุษย์สัมพันธ์ในการทำงาน เพื่อให้เกิดความร่วมมืออันจะทำให้การดำเนินงานของวัดบรรลุวัตถุประสงค์

พระธรรมกิตติวงศ์ (2541 : 102) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การจัดการงาน เงิน คน วัสดุ แผนงาน เพื่อให้การดำเนินงานภายในวัดเป็นไปอย่างราบรื่น เกิดประโยชน์ต่อสังคม โดยบุคคลเป็นผู้สร้างงาน ทำงาน และแก้ไขงาน

กรมการศาสนา (2542 ข : 2) ให้นิยามว่า การบริหารวัด หมายถึง การปกครอง บังคับบัญชากำกับดูแล แนะนำ สั่งสอนภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัด ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยงาม ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี และดำเนินกิจกรรมโครงการต่าง ๆ ของวัด ให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพสูงสุด

พระเทพปริยัติมุนี (2543 : 34) กล่าวว่า การบริหารวัด หมายถึง การดำเนินการบริหารและปกครองภิกษุสงฆ์ สามเณร และศิษย์วัด ให้สอดคล้องกับระบบการพัฒนาวัดที่เอื้อต่อการเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ชุมชน

บุญช่วย จันท์เฮ้า (2544 : 90) กล่าวว่า การบริหารและการจัดการวัด หมายถึง การทำงานให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการให้เจ้าอาวาส หรือคณะผู้บริหารตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป ร่วมกันและใช้ทรัพยากรการบริหารอย่างผสมผสานให้มีประสิทธิภาพในการทำงาน

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การบริหารวัด หมายถึง กระบวนการจัดหาและใช้ทรัพยากรการบริหารที่มีอยู่เพื่อดำเนินงานตามภารกิจ 6 ประการ คือ การปกครอง

การเผยแผ่ศาสนาธรรม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ สาธารณูปการ และ
สาธารณสงเคราะห์ ให้เป็นไปอย่างราบรื่น เกิดความร่วมมือและบรรลุดตามเป้าหมายที่กำหนด

2. ความสำคัญของการบริหารวัด

การบริหารเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมใน
ยุคปัจจุบัน เพราะการทำงานจะประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลว นั้น ก็เพราะนักบริหารมี
เทคนิคและวิธีการทำงานไม่เหมือนกัน โดยเฉพาะการบริหารวัดซึ่งเป็นศาสนสถานที่มี
ความใกล้ชิดกับประชาชน การบริหารวัดอย่างเป็นระเบียบ จะส่งผลให้วัดร่มรื่นน่าอยู่
นำเข้าไปประกอบกิจกรรมทางศาสนา ในที่นี้จึงได้นำแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของ
การบริหารและการบริหารวัดที่ผู้รู้ได้กล่าวไว้ตามลำดับ ดังนี้

ประเวศ วะสี (2539 : 119) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารวัดไว้
3 ประการดังนี้ 1) สามารถสร้างสังคมสงฆ์ให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ 2) สามารถสร้างวัด
ให้เป็นส่วนหนึ่งในการชี้นำทิศทางการพัฒนาที่ถูกต้องแก่สังคม อีกทั้งทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่ง
ของชุมชน และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และ 3) การบริหารวัดที่มีประสิทธิภาพจะ
มีความสำคัญต่อการใช้ทรัพยากรทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด

กรมการศาสนา (2542 ก : 31) ระบุถึงความสำคัญของการบริหารวัดไว้ว่า ทำให้
การดำเนินงานภายในวัดเป็นระบบมากขึ้น ทำให้สะดวกในการประสานงาน ทำให้เกิด
ประสิทธิภาพและเกิดความประหยัดในการดำเนินงาน สามารถติดตามตรวจสอบ
การดำเนินงานได้ และทำให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จทุกคนพึงพอใจ

พระศรีปริยัติโมลี (2543 : 101) ได้กล่าวถึงการบริหารงานของวัดว่ามี
ความสำคัญในการทำให้วัดสามารถพัฒนาไปในแนวทางที่ถูกต้อง กล่าวคือ ทำให้ภิกษุสงฆ์
สามเณรมีความรู้ความสามารถ ทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรม
วินัย ทำให้วัดสามารถทำหน้าที่เผยแผ่วิถีชีวิตที่ประเสริฐไปสู่สังคม ทำให้ประชาชนรู้สึกว่า
วัดเป็นของชุมชน ทำให้วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาเล่าเรียน และทำให้วัดมีความร่มรื่นเป็นที่พบปะ
นันทนาการของประชากร

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การบริหารมีความสำคัญต่อการดำเนินงานของวัดใน
อันที่จะพัฒนาวัดให้เป็นระเบียบ สามารถส่งเสริมภิกษุสงฆ์ สามเณร เป็นผู้ที่มีความรู้
ความสามารถและประสพการณ์ ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบของพระธรรมวินัยและสามารถเป็น
แบบอย่างที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี

บทบาทของวัดและพระสงฆ์

บทบาทเป็นพฤติกรรมหรือหน้าที่ที่บุคคลในตำแหน่งต่าง ๆ แสดงออกตาม ปทัสถานของสังคมที่กำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำซึ่งบุคคลได้แสดงออกตาม สถานภาพของตนเอง บทบาทจึงใช้คู่กับสถานภาพอยู่เสมอ เพราะเมื่อสังคมกำหนดคตินิธิ และหน้าที่ให้สถานภาพใดอย่างไรแล้ว บุคคลในสถานภาพนั้นๆ พึงประพฤติหรือปฏิบัติ ตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอเป็น 3 ประเด็น คือ บทบาทของวัดใน สังคมไทย บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย และ บทบาทของพระพุทธรูปศาสนา กับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ตามลำดับดังที่จะกล่าวต่อไป

1. บทบาทของวัด

กรมการศาสนา (2540 : 23) รายงานว่า วัดมีความผูกพันกับวิถีชีวิต และ ความเป็นอยู่ของคนไทยมาช้านาน ถึงแม้ในปัจจุบันสำหรับสังคมเมืองหลวงผู้คนห่างเหิน จากวัดกันมากขึ้น แต่ก็ยังมีวัดอยู่มากมายที่ธำรงบทบาทที่ดั้งเดิมในสังคมไทย พอจำแนกได้ 2 ประการดังนี้

1.1 บทบาทในฐานะที่เป็นจิตและวิญญาณของชุมชนและสังคม วัดทำหน้าที่ ในฐานะเป็นผู้หล่อหลอมและยกระดับจิตใจของผู้คนในสังคมให้สูงขึ้น มีคุณธรรมจริยธรรม รักสันติ และสมานสามัคคี ประองคอง รวมทั้งความมีเหตุมีผลในการดำรงชีวิต วัดและ พระพุทธรูปศาสนาได้รังสรรค์ประเด็นนี้อย่างครบถ้วน วัดมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนขัดเกลา ในด้านศีลธรรม วัดและสถาบันพระพุทธศาสนาจึงเป็นแหล่งกำเนิดของกฎระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรม ปทัสถาน และวิถีชีวิตของสังคมไทยมาโดยตลอด

1.2 บทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานพัฒนาและสังคมสงเคราะห์ชุมชนบทบาท ที่สำคัญของวัดในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ไม่ได้มีหน้าที่เพียงยกระดับจิตวิญญาณ ของชุมชนเท่านั้น แต่เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน สร้างวัฒนธรรมความร่วมมือในงาน พัฒนาชุมชนด้านต่าง ๆ รวมทั้งทำหน้าที่เป็นที่พึ่งพิงอาศัย และให้ความช่วยเหลือทั้ง ด้านสังคมสงเคราะห์ และปัญหาทางโรภภัยไข้เจ็บของร่างกายและจิตใจ

1.3 บทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ ในชนบทยังมีหน้าที่เป็นผู้แนะแนวอาชีพต่าง ๆ แก่ชาวบ้านด้วย กล่าวคือ มีวัดจำนวนมากได้ เป็นที่ตั้งสหกรณ์หมู่บ้าน ธนาคารข้าว เป็นที่จัดอบรมให้ความรู้ทางด้านเกษตรสมัยใหม่ และ

เป็นที่ฝึกอบรมอาชีพต่างๆ บทบาทดังกล่าวมีความชัดเจนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบท

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ (2545 : 12) กล่าวถึงบทบาทของวัดว่า เป็นส่วนประกอบที่สำคัญของชุมชนของประเทศไทย กล่าวได้ว่าในอดีตจนถึงปัจจุบัน วัดเป็นศูนย์กลางแห่งกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นแหล่งการศึกษาของประชาชนและทำหน้าที่เป็นสถาบันหลักในการฝึกอบรมพระสงฆ์ที่จะสืบต่อพระศาสนา และพลเมืองที่จะรับผิดชอบสังคม นอกจากนี้วัดยังมีฐานะเป็นโรงเรียนอีกด้วย แม้ว่าปัจจุบันความเป็นศูนย์กลางในบางเรื่องจะลดลงแต่ความสำคัญก็ยังคงอยู่ บทบาทของวัดยังคงมีอยู่ค่อนข้างมาก คือเรื่องของการพัฒนาชุมชน การพัฒนาอาชีพ หรือหน่วยส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน การรวมกลุ่ม การเป็นหน่วยสังคมสงเคราะห์และความเป็นศูนย์กลางทางด้านจิตใจ ซึ่งยังคงอยู่มีเต็มมกลายแต่อย่างไร

กล่าวโดยสรุป วัดมีบทบาท 3 ประการ คือ บทบาทในฐานะที่เป็นจิตและวิญญาณของชุมชนและสังคม บทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานพัฒนาและสังคมสงเคราะห์ และบทบาทในฐานะที่เป็นหน่วยงานทางเศรษฐกิจ

2. บทบาทของพระสงฆ์

2.1 บทบาทของพระสงฆ์ไว้ ดังนี้ (สมพร เทพสิทธา. 2538 : 35 - 36)

2.1.1 เป็นผู้นำทางจิตใจ ศรัทธา และปัญญา เนื่องจากความเจริญทางวัตถุและความรวดเร็วของข้อมูล ข่าวสาร พุทธศาสนิกชนขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ไม่มีหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจไม่ศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้อง พระสงฆ์จึงควรเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เพื่อยกระดับจิตใจของประชาชนด้วยหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนาให้สามารถมีชีวิตอย่างมีความสุข มีศรัทธา และปัญญาที่ถูกต้อง

2.1.2 พัฒนาจิตใจของประชาชนด้วยกระบวนการให้การศึกษาอบรม และส่งเสริมประชาชนให้เกิดสุขภาพจิตที่ดี มีสมรรถนะจิตที่เข้มแข็ง มีความเอื้ออาทรต่อบุคคลรอบคร้ว สังคม และประเทศชาติ

2.1.3 ส่งเสริมการศึกษาของเยาวชนและประชาชนในรูปแบบต่างๆ เช่น โรงเรียนพระปริยัติธรรม โรงเรียนประถมศึกษา และมัธยมศึกษาในวัด ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด รวมทั้งการจัดให้วัดเป็นอุทยานการศึกษา เป็นแหล่งความรู้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป

2.1.4 ส่งเสริมศาสนา ศิลป และวัฒนธรรม พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทยต่อเนื่องยาวนานมาแต่โบราณกาล แต่ในปัจจุบันการไหลบ่าทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศ ทำให้เกิดผลเสียต่อวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ พระสงฆ์จึงควรปลูกจิตสำนึกแก่ประชาชนทางด้านการสร้างจิตสำนึกในการเป็นศาสนประจำชาติของพุทธศาสนา จิตสำนึกในหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน และจิตสำนึกในการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมให้เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น และผู้เบิกบานอยู่เสมอ

2.1.5 ให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากและเดือดร้อน ในฐานะที่วัดเป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างของสังคมและชุมชน เมื่อประชาชนประสบความทุกข์ยากเดือดร้อน พระสงฆ์จึงควรให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบความทุกข์ยากเท่าที่จะทำได้ โดยการให้ธรรมะ คำปรึกษา แนะนำและการให้กำลังใจ

2.1.6 ช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชน พระสงฆ์ควรมีบทบาทในการแก้ปัญหาของชุมชนตามความสามารถ โดยทำเป็นขั้นตอน มีการวางแผนตามหลักอริยสัจ 4 ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ต้องรู้ทุกข์ รู้สภาพของทุกข์ก่อนว่ามีอะไรบ้าง รู้สมุทัย รู้สาเหตุแห่งทุกข์ รู้นิโรธ ทางดับทุกข์ รู้วิธีโรธ ทางดับทุกข์ และรู้มรรค วิธีที่จะดับทุกข์

2.1.7 ช่วยพัฒนาชุมชนตามอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยเป็นแกนนำร่วมกับผู้นำชุมชน และชาวบ้าน พัฒนาด้านจิตใจ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจ

2.2 บทบาทของพระสงฆ์ไว้ ดังนี้ (ประเวศ วะสี. 2540 : 71 - 82)

2.2.1 พระสงฆ์เป็นผู้สร้างชุมชนสงฆ์ให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ วัดอุปประสงค์ของการบวชคือ เพื่อเรียนรู้ ดังนั้น สงฆ์ คือ ชุมชนแห่งการเรียนรู้ ซึ่งควรจะเป็น 3 เรื่องใหญ่ ๆ คือ การเรียนรู้พุทธธรรมให้ลึกซึ้งทั้งทางปริยัติและปฏิบัติ การเรียนรู้สังคม ปัจจุบันให้รู้เท่าทันสังคมปัจจุบันให้รู้เท่าทันสังคมปัจจุบันเพื่อประโยชน์ในการสอนและการเรียนรู้ติดต่อสื่อสารให้เป็นที่สนใจของผู้คน ให้จับใจผู้คนให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม หรือที่เรียกว่า “อนุศาสน์ปาฏิหาริย์” รวมทั้งความสามารถในการใช้เครื่องมือติดต่อสื่อสารสมัยใหม่ด้วย

2.2.2 การศึกษาของสงฆ์ควรร่วมกับทางโลกพัฒนาหลักสูตรสำหรับการศึกษาของพระสงฆ์

2.2.3 พระสงฆ์ควรทำให้วัดเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ความสำคัญของวัด คือ การเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ดังนั้น ถ้าวัดเข้มแข็งจะทำให้โครงสร้างของชุมชนเข้มแข็งด้วย ทั้งนี้เนื่องจากมีศีลธรรมอันดีงามของ

สมาชิกในชุมชน ถ้าวัดล่อยตัวออกจากโครงสร้างของสังคมในชุมชน จะทำให้ชุมชนและสังคมอ่อนแอ และส่งผลให้สถาบันอื่นๆ รวมทั้งสถาบันทางศาสนาอ่อนแอไปด้วย

2.2.4 พระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา จำนวนกว่า 30,000 โรงเรียน เพราะโรงเรียนเหล่านี้ยังไม่สามารถผลิตคนที่มีความเข้มแข็งทางปัญญาและศีลธรรม ในส่วนที่ยังขาดนี้หากวัดสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาคนให้เต็มศักยภาพได้ก็จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมได้อย่างแท้จริง

2.2.5 พระสงฆ์ควรแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เนื่องจากโลกในปัจจุบันมีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงในสังคมระดับต่างๆ พระสงฆ์ควรศึกษาให้เข้าใจว่าความรุนแรงนั้น หมายถึงอะไร มีขอบเขตแค่ไหน มีที่ประเภท มีสาเหตุอะไรบ้าง มีวิธีป้องกันและแก้ไขอย่างไร วิธีใดได้ผล จะพัฒนาวิธีการป้องกันและแก้ไขปัญหาให้ดีขึ้นอย่างไร

2.2.6 พระสงฆ์ต้องเป็นผู้นำในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยต้องพยายามศึกษาให้เข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อม และวิธีแก้ไขให้ลึกซึ้งเพื่อจะได้สอนประชาชนได้ถูกต้อง และวัดควรเป็นต้นแบบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน

2.2.7 พระสงฆ์ควรร่วมบริหารจัดการวัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคม ตามอุดมการณ์แห่งพระพุทธศาสนา รวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรร่วมมือกันบริหารจัดการวัดเพื่อประโยชน์การจรรโลงพระศาสนาเพื่อสังคมต่อไป

2.3 บทบาทของพระสงฆ์ว่า ปัจจุบันพระสงฆ์กลายเป็นตัวแทนของสถาบันทางศาสนา มีบทบาท 2 ประการ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545 : 7-8)

2.3.1 บทบาทหน้าที่ต่อตนเอง กิจที่พระสงฆ์พึงกระทำ คือ การศึกษาเล่าเรียนมี 2 ลักษณะ

ลักษณะที่ 1 คันถธุระ เป็นการศึกษาถึงหลักธรรมต่างๆ ที่พระพุทธองค์ได้แสดงไว้จนสามารถจำได้ บอกกล่าวและถ่ายทอดได้ เรียกว่าบทบาทในการศึกษา ซึ่งหมายถึง การเรียนรู้พระไตรปิฎก อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในส่วนของพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม หรือการเรียนรู้ถึงศีล สมาธิ ปัญญา ที่เรียกกันว่า สิกขา 3 การศึกษานี้ต้องครอบคลุมข้อปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา

หลักธรรมภาคปฏิบัติ คือ ศึกษาถึงความถูกต้องทางกาย ทางจิต ทางปัญญา มีความรู้ และความเข้าใจถูกต้อง

ลักษณะที่ 2 วิปัสสนาธุระ หมายถึง การปฏิบัติ การพิจารณาถึง ทุกข์ลักษณะ อนิจจังลักษณะ และอนัตตลักษณะ ด้วยความพากเพียรพยายาม จนกว่าจะ บรรลุถึงพระนิพพาน เรียกว่า บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน ปกครองตน ซึ่งหมายถึง การประพฤติตามหลักธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของตน และของสถาบันสงฆ์ เป็นการน้อมนำ ธรรมะและวินัยมาปฏิบัติ เป็นการอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัยให้มีความสุจริต ทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า ปฏิบัติศีล รวมถึงการสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มี สติสัมปชัญญะ การปฏิบัติสมาธิภาวนา หรือเรียกว่า ให้มีพลังเพื่อนำไปใช้ในการกำจัดกิเลส ความเศร้าหมองแห่งจิต และเกิดความรู้แจ้งเห็นจริง ซึ่งเป็นการปฏิบัติตามทฤษฎีที่ได้ศึกษา เล่าเรียนมาข้างต้น (ปริยัติ) ได้ผล คือการดับทุกข์เป็นขั้นๆ จนดับได้สิ้นเชิง พัฒนาคุณภาพจิต เสริมสร้างคุณภาพจิต และรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนการสมาธิ และการอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระ มองดู และรู้จักเข้าใจ สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ทำการต่างๆ ด้วยปัญญา เป็นบทบาทในการปกครองบริหารตน และคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลัก พระธรรมวินัย

การศึกษาของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าและ พระอริยสาวกเป็นผู้ทำหน้าที่แนะนำ เป็นครู เป็นกัลยาณมิตร มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจประสบการณ์ต่อกัน เป็นการศึกษาหลักธรรมและวินัย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและ การเผยแผ่ เมื่อพระพุทธเจ้าได้ปลงสังขารหรือปรินิพพานแล้ว ต่อมาพระสงฆ์ได้ศึกษาจาก พระผู้มีพระภาค มี การท่องจำพระพุทธพจน์สืบต่อกันมา จนถึงสมัยการทำสังคายนา พระไตรปิฎกครั้งที่ 5 ที่ประเทศลังกา พระไตรปิฎกฉบับที่กลายเป็นลายลักษณ์อักษรเป็น ครั้งแรก ต่อมา มีการแปลเป็นภาษาต่างๆ ทั่วโลก พระสงฆ์จึงศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้า จากพระไตรปิฎก นับแต่นั้นมา

2.3.2 บทบาทและหน้าที่ต่อผู้อื่น บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีต่อผู้อื่น หรือต่อสังคมนั้นเกิดขึ้นเองเนื่องจากความผูกพันในด้านความเป็นอยู่ ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏใน พระราชาวรมุณี (ประยูรค์ ปยุตโต. 2513 : 15) ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสสอนและเตือนพระสงฆ์ให้ ระลึกเสมอ

“ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัย เกสัชบริหาร แม้เธอทั้งหลายก็จงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พราหมณ์ และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงามเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศแบบครองชีวิตอันประเสริฐ พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริสุทธ์ บริบูรณ์แก่พราหมณ์ และคฤหบดีเหล่านั้นเถิด”

จากพุทธพจน์ดังกล่าว จะเห็นว่าพระพุทธองค์ ทรงกำหนดบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อผู้อื่น หรือผู้มีอุปการะคุณทั้งหลายว่า คนจะต้องเป็นผู้เผยแผ่ประกาศศาสนา ประกาศธรรมสู่สาธารณชนในรูปแบบต่าง ๆ

กล่าวโดยสรุป บทบาทของพระสงฆ์ มี 2 ประการ คือ บทบาทหน้าที่ต่อตนเอง คือการศึกษาให้ถ่องแท้ในแก่นพระศาสนา และบทบาทหน้าที่ต่อผู้อื่น คือ การเผยแผ่พระศาสนาให้ศาสนิกชนได้นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

3. บทบาทของพระพุทธศาสนากับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 ข : 4) ได้รายงานถึง บทบาทของพระพุทธศาสนากับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ไว้ว่าในอดีตบทบาทของศาสนากับการศึกษามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาโดยตลอด เดิมทีการศึกษาและพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องเดียวกันที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน วัดก็คือ โรงเรียนและโรงเรียนก็คือวัดภิกษุสงฆ์ สามเณรก็คือครู และครูก็คือ พระปัจจุบันสถาบันศาสนาและการศึกษาเริ่มแยกออกจากกัน ความสัมพันธ์ซึ่งเคยมีอยู่เดิมกลับลดน้อยลงอย่างน่าเป็นห่วงส่งผลถึงคุณธรรมจริยธรรมซึ่งควรจะมีในเยาวชนของชาติลดลงเช่นกัน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 มาตรา 81 (2540 : 16) ได้กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ชัดเจนว่า การจัดการศึกษาอบรมต้องให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม ดังนั้นพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 จึงได้บัญญัติไว้ชัดเจนเช่นเดียวกันว่าการจัดการศึกษาเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นคนที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม ส่วนสาระของการเรียนรู้ในมาตรา 23 มาตรา 24 บัญญัติไว้ชัดเจนว่าให้มีการปลูกฝังคุณธรรมไว้ในทุกวิชา ฉะนั้น ต่อไปนี้ในเรื่องคุณธรรมจะปรากฏแทรกเข้าไปในทุกวิชาซึ่งขณะนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ทำการศึกษาวิจัยหลากหลายโดยเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทเรื่องการเรียนการสอนของสถาบันพระพุทธศาสนาการเรียนการสอนใดที่จะมีประสิทธิภาพเหมาะสมกับสังคมไทยและก่อให้เกิดการเรียนรู้ของผู้เรียนมากที่สุด ซึ่งต้องใช้เวลาและทำความเข้าใจกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมาก เพราะเป็นเรื่องยากและละเอียดอ่อน ในอนาคตนั่น วัด คือ หน่วยปฏิบัติที่

สำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา ดังนั้น โดยนัยของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ วัดจะมีบทบาทเป็น 3 ลักษณะคือ

3.1 วัดกลับมาทำหน้าที่เป็นโรงเรียนเพราะ วัดคือ โรงเรียนจัดการเรียนการสอน โดยระบบโรงเรียน

3.2 วัด คือ ศูนย์การเรียนรู้ที่สามารถให้ความรู้วิชาศีลธรรมจริยธรรมทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติ ครู คือพระ หรือพระอาจเป็นครูโดยไปสอนวิชาศีลธรรมในโรงเรียนได้

3.3 วัด คือ แหล่งเรียนรู้ที่ให้ความรู้แก่ผู้เรียนทุกเพศทุกวัยซึ่งเรียกว่าเป็นการจัดการศึกษาดามอชยาศัย

ลักษณะการดำเนินงานเหล่านี้ วัดและพระสงฆ์ที่ปฏิบัติคืออยู่แล้ว ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนเอนกประการ แต่เพื่อส่งเสริมให้การดำเนินงานดังกล่าวเข้มแข็งยิ่งขึ้น และมีระเบียบปฏิบัติที่ชัดเจนรวมทั้งสิทธิที่จะได้รับเช่นเดียวกับการจัดการศึกษาของฆราวาส ในมาตรา 2 และมาตรา 14 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ จึงได้บัญญัติชัดเจนว่าให้บุคคล สถาบันศาสนา มีสิทธิในการจัดการศึกษาพื้นฐาน 12 ปี และมีสิทธิที่จะได้รับอุดหนุนจากรัฐสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีกลุ่มเป้าหมายผู้เรียนของวัดคือ ิกษุสงฆ์ สามเณร เด็ก และเยาวชนผู้นำชุมชนและประชาชนทั่วไปจากรัฐ

นอกจากนั้น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 ง : 7) ได้รายงานบทบาทของสถาบันศาสนากับพัฒนาสังคมไทยไว้ว่าพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้พลิกบทบาทในเรื่องของการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมให้ทุกส่วนได้มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการบูรณาการเข้าไปอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยเพื่อให้คนไทยเป็นคนดี เก่งและมีความสุขมากกว่าในอดีตที่ผ่านมาความมุ่งหมายและหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนดไว้อย่างหนักและชัดเจนว่าการจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรมมีจริยธรรม และวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

กล่าวโดยสรุป ในบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้กล่าวเกี่ยวกับการพัฒนาคนให้มีความรู้คุณธรรม ไว้ว่า วัดและคณะสงฆ์เป็นองค์กรที่มีบทบาทมากองค์หนึ่งในการร่วมจัดการศึกษาของชาติ เพื่อให้คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

การดำเนินงานของวัด

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 และกฎหมายตราสามดวง ฉบับที่ 23 ได้กำหนดอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทของวัด ตามภารกิจของคณะสงฆ์ 6 ด้านดังนั้น ผู้บริหารวัดจึงมีผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการวัด และปฏิบัติภารกิจดังกล่าวให้บรรลุเป้าหมาย เพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทนี้

1. ด้านการปกครอง

การที่จะเข้าใจถึงภารกิจด้านการปกครองได้ดั้นนั้น จำเป็นจะต้องศึกษาถึงการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา และการปกครองสงฆ์ในช่วงปฐมโพธิกาล เพราะจะทำให้ทราบถึงความเป็นมา และมีมโนทัศน์ที่เชื่อมโยงกับการบริหารจัดการวัดด้านการปกครอง ตามนัยของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์สองฉบับที่ใช้ในปัจจุบัน

การปกครองในสมัยพุทธกาลไม่มีความซับซ้อนมากนักกล่าวคือหลังจากเจ้าชายสิทธัตถะตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า และทรงประกาศพระพุทธศาสนา ให้เจริญแพร่หลายหยังรากลึกลงในสังคมชุมชนในขณะนั้น จนมีผู้ศรัทธาเลื่อมใสหันมา ยอมรับนับถือและอุทิศตนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก นับตั้งแต่ยากจนจนจนถึงกษัตริย์ บุคคลเหล่านี้เมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาจะดำรงฐานะเป็นพระภิกษุสงฆ์เสมอกันหมด มิได้มีการแบ่งแยกชนชั้นวรรณะ แม้ผู้ใดมิได้เข้ามาบวชแต่ ดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรมอันเป็นแบบอย่างแห่งการดำเนินชีวิตอันประเสริฐนี้ ก็จะไม่ยึดติดอยู่กับระบบชนชั้นวรรณะอย่างมกมาย แต่จะยึดหลักธรรมมาธิปไตยเป็นสิ่งสำคัญ อันเป็นเหตุผลให้บุคคลทุกชนชั้นวรรณะในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข นับเป็นการทำลายกำแพงแห่งวรรณะ หรือระบบชนชั้นขณะนั้นลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นของการปฏิรูประบบสังคมให้ดำเนินไปตามหลักการแห่งพุทธธรรม โดยยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็นพื้นฐาน ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าด้วยพระวิริยาคิณอันบริสุทธิ์ พระปัญญาธิคุณอันเฉียบแหลม พระมหากรุณาอันยิ่งใหญ่ พระพุทธเจ้าทรงสามารถสถาปนาหลักคำสอนของพระองค์ให้หยังรากลึกและเจริญงอกงามอย่างมั่นคงลงในท่ามกลางสังคม ซึ่งขณะนั้นมีความแตกต่างทางสังคมสูงได้อย่างเป็นผลสำเร็จยิ่ง

ในระยะแรกพระสงฆ์สาวกยังมีจำนวนน้อยและท่านเหล่านั้นล้วนเป็นผู้ท้ออาสวะ มิได้แล้ว ปัญหาต่างๆ จึงมีไม่มาก ต่อมาเมื่อมีวัดเกิดขึ้นและมีพระภิกษุสงฆ์จำนวนมากขึ้น ตามลำดับ พระพุทธเจ้าจึงได้ทรงบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์จำพรรษาอยู่ประจำที่ตลอดสามเดือน

ในฤดูฝน เมื่อมีการร่วมกันเป็นหมู่คณะเกิดขึ้น ประกอบกับพระภิกษุสงฆ์ก็มีทั้งที่เป็น พระอริยบุคคลและปุถุชน ปัญหาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นมากมาย ระเบียบวินัยก็เริ่มหย่อนยาน ความสลับซับซ้อน ความขาดระเบียบก็เริ่มปรากฏขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อมีปัญหากรณีต่าง ๆ เกิดขึ้น พระพุทธเจ้าก็ทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบสวนถึงมูลเหตุที่แน่ชัดและผู้ที่ก่อปัญหา ก็ยอมรับ ด้วยดีในความรับผิดชอบที่ตนกระทำแล้ว พระองค์ก็ทรงบัญญัติพระวินัยในท่ามกลางหมู่พระสงฆ์ สาวกเป็นกรณี ๆ ไป พระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติทั้งหมดจะเป็นธรรมเนียมในการปกครองพระสงฆ์ ต่อไป (พระมหาทนงชัย บวรณพิสุทธิ์. 2545 : 34 - 35)

อย่างไรก็ตาม แม้ในสมัยพุทธกาลจะไม่มี การแต่งตั้งเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะ การปกครองต่าง ๆ แต่ภายในวัดก็มีความเป็นอยู่อย่างเป็นระบบ เพราะมีระเบียบแผนที่ดี เช่น ระบบการถือนิสสัย ที่พระภิกษุเมื่ออุปสมบทแล้วต้องถือนิสสัยอยู่ในสำนักของอุปัชฌาย์ อาจารย์ เพื่อฝึกฝนอบรมตนเองได้ปรนนิบัติและเรียนรู้จากท่านจนกว่าจะครบ 5 พรรษา จึงจะพ้นจากการถือนิสสัย เรียกว่า นิสสัยมุตตะ ระเบียบการปฏิบัติตามหลักอุปัชฌาย์วัตร อาจารย์วัตร สัทธาธิกรวัตร อันตเวสสิกวัตร และระบบการเคารพกันตามพรรษาแห่งการถือบวช คือ ภิกษุ ผู้บวชใหม่ต้องเคารพผู้ปานกลาง และผู้เฒ่าตามลำดับ เป็นต้น ระบบต่าง ๆ เหล่านี้ อาจ เรียกว่าเป็นระบบความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ก็ได้ เพราะเป็นระบบการปฏิบัติหน้าที่ต่อกันของผู้ที่ มีความสัมพันธ์กันที่อยู่ในวัดเดียวกันในฐานะอุปัชฌาย์ อาจารย์ สัทธาธิกรอันตเวสสิก ของ กันและกัน ซึ่งต้องปฏิบัติต่อกันโดยเอื้อเฟื้อโดยธรรมโดยวินัย นอกจากปฏิบัติหน้าที่ต่อบุคคล ด้วยกันแล้ว ในด้านวัตถุสิ่งของและกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัดก็มีธรรมเนียมการปฏิบัติและ การแบ่งหน้าที่กัน โดยอิงอาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลัก เช่น การสมมติภิกษุให้เป็นเจ้าหน้าที่ ทำการสงฆ์ คือ คณะสงฆ์ในวัดสมมติ หรือแต่งตั้งพระภิกษุภายในวัดให้ทำหน้าที่ต่าง ๆ เกี่ยวกับกิจการของส่วนรวมในวัด (พระมหาทนงชัย บวรณพิสุทธิ์. 2545 : 42)

กล่าวโดยสรุป การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ไม่มีการแต่งตั้งเจ้าอาวาส เป็นผู้ปกครอง แต่จะอาศัยพระธรรมวินัยเป็นหลัก และระบบการถือนิสสัย เป็นสิ่งที่ทำให้ สังคมสงฆ์ในสมัยนั้นมีสภาพความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของสงฆ์อย่างเป็นระเบียบ เรียบร้อย และเป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชน และประชาชนโดยทั่วไป

1.1 ความหมายของการปกครอง

กรมการศาสนา (2535 : 4) ได้ให้ความหมายภารกิจนี้ไว้ว่า การปกครอง หมายถึง การสอดส่องดูแลเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช

บุญช่วย จันทรเห่า (2544 : 91) ได้ให้ความหมายภารกิจของวัดดังนี้ไว้ว่า การปกครอง หมายถึง การช่วยบำบัดทุกข์ และบำรุงสุขบรรพชิต (พระภิกษุสามเณร) และคฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัด (ศิษย์วัด คนงานวัด คนที่มาอาศัยชั่วคราวชั่วคราว) มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เพื่อเป็นการสร้างบริษัทและบริวารให้เกิดมีแก่เจ้าอาวาส

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการปกครอง

ในสมัยพุทธกาลการปกครองสงฆ์ไม่ได้มีระเบียบแบบแผนอะไรมากนัก และคณะสงฆ์ยังไม่ได้ดำรงสถานะการเป็นศูนย์กลางทางจิตใจของประชาชน เช่น ปัจจุบันพุทธศาสนาเพิ่งเริ่มตั้งและท้าทายต่อความเชื่อในจารีตเดิมของศาสนาพราหมณ์ เจตจำนงในการออกบวชเกิดความเบื่อบานและมุ่งหาจุดหลุดพ้นทางโลก แต่โดยเนื้อแท้การปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีลักษณะความเป็นประชาธิปไตย และเป็นสังคมที่เสมอภาค พระสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามพระวินัย พระเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์มีหน้าที่ปกครองสาธุศิษย์ของตน แต่ในสังฆกรรมทั้งปวง สงฆ์ย่อมเป็นใหญ่ไม่เลือกที่จะเป็นอาจารย์ หรือสาธุศิษย์ เมื่อมีกิจสงฆ์เกิดขึ้นจะต้องประชุมสงฆ์ และถือมติเอกฉันท์เป็นหลัก เนื่องจากพระสงฆ์สาวกยังไม่มากนัก ความเสื่อมอันเกิดจากข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์จึงมีน้อย ดังปรากฏหลักฐานในพระไตรปิฎกพระสงฆ์ที่ล่วงละเมิดสิกขาบทอยู่เนือง ๆ มีเพียงกลุ่มพระสงฆ์ฉัพพัคคีย์ หลักที่ใช้ในการปกครองมีเพียงพระธรรมวินัย ไม่จำเป็นต้องอาศัยพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน หรือผู้ปกครองรัฐให้ออกกฎหมายบังคับสั่งขมณฑลฝ่ายอาณาจักร มีหน้าที่ถวายศาสนูปถัมภ์แต่ด้านเดียว (คะเนิงนิตย จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร. 2545 : 17)

ปัจจุบันการปกครองของสงฆ์ อาศัยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 โดยลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ไว้ในมาตรา 20 ว่า คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม และมาตรา 20 ทวิ ได้แบ่งลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์เป็นการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 (2535 : 9) โดยในพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้แบ่งสายบังคับบัญชาโดยมีลำดับชั้นของการปกครอง ดังปรากฏในแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 ลำดับชั้นการปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน
ที่มา กรมการศาสนา. 2539 : 9

เพื่อให้การบริหารการปกครองวัดเป็นไปด้วยดี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (2505 : 13-14) ได้กำหนดให้แต่ละวัดมีพระภิกษุดำรงตำแหน่งบริหารปกครองคณะสงฆ์ภายในวัด ซึ่งได้แก่ เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส โดยในมาตรา 36-37 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ดังนี้ ดำเนินการปกครองภิกษุสงฆ์ สามเณรที่อยู่ในวัดให้ปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม การดำเนินการสอดส่องดูแลรักษาความเรียบร้อยดังงามภายในวัด การปกครอง

และสอดคล้องให้เหตุผลที่มาพำนักอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามระเบียบต่าง ๆ ของวัดด้วยดี การดำเนินการบริหารวัดในรูปคณะกรรมการ การบริหารวัดประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่าย ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การกำหนดโครงสร้างระบบ การบริหารงานในวัดอย่างชัดเจนการประสานงานแต่ละฝ่ายเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารงานได้ดำเนินงานได้ ดำเนินการแบบมีส่วนร่วม โดยทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำ นอกจากนี้ ในมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ยังได้บัญญัติอำนาจของเจ้าอาวาสให้สามารถสั่งบรรพชิต หรือคฤหัสถ์ทำงานตามคำสั่งของเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย

ในส่วนของการปกครองสงฆ์นั้น พระมหาทนงชัย นูรณพิสุทธ์ (2545 : 49) กล่าวไว้ว่า วัดแต่ละวัดนอกจากจะจัดการปกครองโดยมีกฎ ระเบียบ กติกา เฉพาะของแต่ละวัดแล้ว ยังจะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบการปกครองแห่งราชอาณาจักร และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย เช่น กฎหมาย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม กฎกระทรวง เป็นต้น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดแย้งต่อหลักการแห่งพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ

การปกครองสงฆ์เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระวินัย ในที่นี้จึงได้อธิบาย ความหมายของพระวินัย และอาบัติซึ่งที่กรมการศาสนา (2535 : 5-10) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1.2.1 พระวินัย หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือแบบแผนข้อบังคับ สำหรับภิกษุสงฆ์ วินัยนั้น โดยตรง ได้แก่ ระเบียบ หรือกฎข้อบังคับสำหรับเป็นเครื่องบริหาร หมู่คณะให้มีระเบียบได้ระดับกัน ถ้าหมู่ไหนไม่มีระเบียบ หมู่นั้นก็จะแก่งแย่งกัน ตั้งต้นแต่ การทำกิจต่าง ๆ ก็มักไม่มีความพร้อมเพรียงกัน ยิ่งกว่านั้นผู้มีกำลังมากก็ข่มเหงผู้มีกำลัง น้อยกว่า เป็นต้น วินัย โดยอ้อมก็คือ ศีลของภิกษุนั่นเอง แต่เป็นศีลที่รักษาอย่างเคร่งครัด สัจจระวัง ไม่กล่าวล่วงสิกขาบท แม้เล็กน้อย เมื่อภิกษุประพฤติถูกทางแล้ว ย่อมทำตนให้เป็น ผู้มีมารยาทงาม แม้จะเข้าไปในหมู่ภิกษุผู้มีศีล ก็องอาจไม่สะทกสะท้าน ทั้งไม่ถูกจับกุม ลงโทษหรือถูกติเตียนมีแต่จะได้รับการสรรเสริญ รวมทั้งเป็นปัจจัยให้น่าเพ็ญคุณธรรมที่ ยิ่งขึ้นไปอีก

1.2.2 อาบัติ หมายถึง กิริยาที่ล่วงละเมิดในข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามมี 7 อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส อุลลัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทพภาสิต โทษของอาบัติ มีดังนี้

1) ปาราชิก มีโทษอย่างหนักทำให้ผู้ละเมิดต้องขาดจากความเป็นภิกษุทันที เป็นอนัตถกิจจา กล่าวคือ แก้ไขไม่ได้ ต้องลาสิกขาจากเพศบรรพชิตอย่างเด็ดขาดเท่านั้น

2) สังฆาติเสส มีโทษอย่างกลาง เป็นสเดกัจฉา กล่าวคือ แก้ได้ด้วย
การอยู่กรรม

3) อุลลัจฉัย ปาจิตติย ปาฏิเทศนียะ ทุกกฎ และทุพภาสิต ทั้ง 5 อย่างนี้
มีโทษอย่างเบา เป็นสเดกัจฉา กล่าวคือ แก้ไขได้ด้วยการแสดงคืนต่อหน้าด้วยกัน

ในส่วนของการปกครองบุคคลากรภายในวัดที่นอกเหนือจากภิกษุสงฆ์
สามเณร ได้แก่ ศิษย์วัด แม่ชี คนงาน รวมทั้งฆราวาสผู้อาศัยในวัดคนอื่นๆ เจ้าอาวาสจะ
มอบหมายให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารวัด เพื่อช่วยกันดูแลรักษาและพัฒนาวัดให้
เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยยิ่งขึ้น โดยการแต่งตั้งประชาชนในชุมชน หรือหมู่บ้านมาร่วม
เป็นคณะกรรมการ และกระจายอำนาจหน้าที่เพื่อช่วยกันดูแลและพัฒนาวัด บุคลากรทั้งหมดที่
มีอยู่ภายในวัด รวมทั้งคณะกรรมการบริหารวัดล้วนมีความสำคัญ เพราะต่างก็มีส่วน
รับผิดชอบต่อกิจการของวัด และมีส่วนทำให้วัดก้าวหน้า หรือตกต่ำได้เช่นกัน แต่หากช่วยกัน
บริหารวัด โดยปฏิบัติตามระเบียบที่ได้วางไว้ หมั่นปรึษาหาหรือเกี่ยวกับกิจการของวัดเพื่อ
ปรับให้เข้ากับความต้องการของส่วนรวมก็จะทำให้ภารกิจของวัดประสบความสำเร็จได้
(พระมหาทนงชัย บุรณพิสุทธ์. 2545 : 51)

จะเห็นได้ว่า เมื่อกาลเวลาผ่านไปก็ย่อมมีสภาพต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปด้วย
ฉะนั้นภารกิจของเจ้าอาวาสในการปกครองวัดในสมัยพุทธกาลกับสมัยปัจจุบันก็ย่อมจะต้องมี
ความแตกต่างกันไปเป็นธรรมดา เพราะวัดจำเป็นต้องปรับตัวให้เหมาะสมทันต่อยุคสมัย และ
สภาพการณ์ที่เปลี่ยนไป อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของภารกิจที่ปรับเปลี่ยนมิได้เป็นไป
ทั้งหมดโดยสิ้นเชิงเสียทีเดียว เป็นแต่เพียงปรับรูปแบบวิธีการบางอย่างเพื่อความเหมาะสม
สอดคล้องกับสภาพสังคมในสังคมในปัจจุบัน ถึงอย่างนั้นก็ยังคงยึดหลักการ แนวทาง และ
เจตนารมณ์แห่งพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ

กล่าวโดยสรุป บทบาทภารกิจในการบริหารจัดการวัดด้านการปกครอง
ในปัจจุบัน นอกจากจะต้องคำนึงถึงพระธรรมวินัย กฎหมายบ้านเมือง และกฎหมายคณะสงฆ์
เป็นต้น สิ่งที่สำคัญที่พึงตระหนัก คือความเจริญมั่นคงของวัด การพัฒนาวัดให้มีศักยภาพที่
เอื้ออำนวยคุณประโยชน์ต่อประชาชน ชุมชน และสังคม ซึ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัย
กลไกการบริหารจัดการอย่างมีระบบ และต้องกระทำอย่างต่อเนื่อง

2. ด้านการเผยแพร่ศาสนาธรรม

2.1 ประวัติการเผยแพร่ศาสนา

เมื่อครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าเองก็ได้ทรงเสด็จจาริกไปในที่ต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ศาสนาธรรม ดังที่ วชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า (2514 : 60) ได้กล่าวไว้ดังนี้

พระพุทธเจ้าเองก็ได้ทรงจำพรรษาและเมื่อออกพรรษาแล้ว ก็มักเสด็จไปในที่ต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาโปรดเหล่าเวไนยสัตว์ซึ่งแสดงว่าทรงสนับสนุนให้พระภิกษุสงฆ์จำพรรษาค้ำ และออกจาริกด้วย เพราะการจาริกไปในที่ต่าง ๆ นั้น ย่อมทำประโยชน์ให้แก่สังคมชุมชนได้มากกว่า ดังจะเห็นได้จากพระโอวาทที่ทรงประทานแก่พระสาวกในคราวที่ส่งไปประกาศพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรกว่า “การออกจาริกไปในที่ต่าง ๆ นั้นทำให้พระภิกษุได้มองเห็นสภาพที่แท้จริง หรือปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างชัดเจนและใกล้ชิดสามารถหาวิธีการมาแก้ไขปัญหา หรือวิธีการเผยแพร่ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมนั้น ๆ ซึ่งทำให้การเผยแพร่ประสบความสำเร็จได้ดีกว่า และยังคงแสดงให้เห็นถึงความอดทน ความเมตตา กรุณา ความเสียสละที่พระภิกษุสงฆ์มีให้ต่อสังคม ชุมชน อีกทั้งยังเป็นการลดความยึดมั่นถือมั่นในสถานที่อยู่อาศัย เพราะการที่มีที่อยู่อาศัยประจำนั้นย่อมเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในที่อยู่อาศัย และสิ่งของต่าง ๆ ที่ต้องสะสมไว้ใช้ อันเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดอหังการมมังการดังกล่าวแล้ว ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม การจาริกจึงเป็นการฝึกปฏิบัติให้ละวางกิเลสโดยไม่รู้ตัว”

2.1.1 โทษของการจาริก มีดังนี้

- 1) ย่อมไม่ได้ฟังในสิ่งที่ไม่เคยฟัง
- 2) ไม่เข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังแล้ว
- 3) ไม่แก่กล้าในสิ่งที่ได้ฟังแล้วบางประการ
- 4) ได้รับโรคเรื้อรังอย่างหนัก
- 5) ไม่มีมิตร
- 6) ไม่ได้คุณวิเศษที่ยังไม่ได้บรรลุ
- 7) เสื่อมจากคุณวิเศษที่บรรลุแล้ว
- 8) ย่อมไม่แก่กล้าด้วยคุณวิเศษที่บรรลุแล้วบางประการ

2.1.2 คุณประโยชน์หรืออานิสงส์ของการจาริก มีดังนี้

- 1) ทำให้ตระหนักรู้ที่อยู่
- 2) ตระหนักระกฏ
- 3) ตระหนักลาภ
- 4) ตระหนักรรณะ
- 5) ตระหนักธรรม
- 6) มีการสะสมสิ่งของมาก
- 7) มีกิจมาก ทำให้ไม่ฉลาดในกิจที่จะต้องทำ
- 8) เกิดการคลุกคลีกับคฤหัสถ์ซึ่งอาจก่อให้เกิดเรื่องที่ไม่สมควรขึ้นมา

ได้

- 9) เกิดความห่วงใยในที่อยู่อาศัยไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้

ดังนั้น การไม่ปฏิบัติในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเกินขอบเขต และการปฏิบัติที่สมควรจะทำให้พระสงฆ์มีความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม และศาสนิกชนเอง ก็ได้ประโยชน์สูงสุดจากการเผยแผ่ศาสนธรรมของพระสงฆ์

2.2 ความหมายของการเผยแผ่ศาสนธรรม

กรมการศาสนา (2540 : 9) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การเผยแผ่ศาสนธรรม หมายถึง การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้สาสนทายาท และประชาชนได้รับทราบในทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ การกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่ภิกษุสงฆ์จัดกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใดๆ ของภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัด และนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นนิยามที่สอดคล้องกับที่ พระธรรมกิตติวงศ์ (2541 ก : 31) ได้กล่าวว่า การเผยแผ่ศาสนธรรม หมายถึง การสอนกรรมฐาน การสอนจริยธรรมแก่เด็ก ๆ และชาวบ้านทั่วไปนั่นเอง

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่ศาสนาธรรม

จากความหมายของการเผยแผ่ศาสนาธรรมดังกล่าวจะเห็นได้ว่าการเผยแผ่ศาสนาธรรมเป็นการประกาศพระพุทธศาสนาเพื่อให้ศาสนทายาทตลอดทั้งประชาชนให้ได้รับทราบให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอน โดยมีผู้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

2.3.1 การประกาศธรรมเป็นบทบาทที่สำคัญของสถาบันสงฆ์ การเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ด้วยอาศัยความเมตตาและกรุณาของภิกษุสงฆ์ งานเผยแผ่ที่ภิกษุสงฆ์ทำกันอยู่ทั่วไปในปัจจุบันมี ดังนี้ (บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ. 2545 : 21)

1) งานพระธรรมทูต ดำเนินงานโดยใช้มติมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพระธรรมทูตภายในประเทศ พ.ศ. 2508 โดยจัดพระสงฆ์ผู้สมัครบำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนา ออกไปจาริกเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วประเทศเป็นงานที่นำพุทธบริษัทและประชาชนทั่วไปให้เกิดความคิดถึงคุณค่าของธรรมะและความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติธรรมะ สามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกวิธี และถูกต้อง รวมทั้งสามารถใช้ธรรมะแก้ไขปัญหาค่าง ๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง และสิ่งแวดล้อม งานพระธรรมทูต เป็นงานพัฒนาทรัพยากรบุคคล และเป็นงานที่เป็นรากฐานแห่งความมั่นคงของประเทศชาติ แนวการปฏิบัติงานของพระธรรมทูต ได้แก่ การเทศน์ การบรรยาย การสนทนา ชรรมีกถา นำฝึกสมาธิ นำเป็นพุทธมามกะ เยี่ยมเยียน นำพัฒนาท้องถิ่น สาธิต และนำจัดกิจกรรม วัตถุประสงค์สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามี 4 ประการ คือ

- 1.1) เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความอยู่รอดปลอดภัยของประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
- 1.2) เพื่อส่งเสริมและปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและให้คำแนะนำทางจิตใจแก่ประชาชน
- 1.3) เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความร่วมมือซึ่งกันและกันระหว่างข้าราชการ ประชาชน พระสงฆ์ และผู้นำทางศาสนา ในการพัฒนาประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชน
- 1.4) เพื่อให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้มีโอกาสบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนาตามสมควรแก่สมณวิสัย

2. หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นกิจกรรมของ คณะสงฆ์ไทย ตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. 2518 มีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลลงสู่หมู่บ้าน โดยให้ภิกษุสงฆ์ใน ชนบทได้มีบทบาทและเป็นแกนนำในการส่งเสริมวัดให้เป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่นให้เกิด ประโยชน์ต่อชุมชนนั้น

3. งานอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน เพื่อให้ ผู้เข้ารับการอบรมมีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ของ ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและน้อมนำหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติในการดำเนิน ชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

4. การบรรพชาสามเณรฤดูร้อน เป็นการจัดบรรพชาเยาวชนชาย อายุตั้งแต่ 10 ปี เพื่อใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในการศึกษารวมในช่วงปิดภาคฤดูร้อน ประมาณเดือนเมษายน

5. การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์ เป็นหน่วยสงเคราะห์ ที่วัดและประชาชนจัดให้มีขึ้นในวัด ในหมู่บ้านเพื่อฝึกอบรมด้านความรู้ ความประพฤติและ จิตใจ โดยมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ฝึกอบรมสั่งสอนและบริหารงานทั่วไปของหน่วยสงเคราะห์ พุทธมามกะผู้เยาว์ เรียก พุทธมามกาจารย์ แบ่งเป็น 3 คณะ คือ คณะประถมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 7 – 10 ขวบ คณะมัธยมพุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 11 – 15 ขวบคณะอุดม พุทธมามกะ ได้แก่ เด็กอายุ 16 – 18 ปี

6. การเผยแพร่ทางสื่อสารมวลชน เป็นการดำเนินการโดยเผยแพร่ทางวิทยุ โทรทัศน์ วารสาร นิตยสารเผยแพร่ธรรม และการเผยแพร่ในต่างประเทศ อาจมีการตั้งวัดใน ต่างประเทศ

7. การเผยแพร่ตามศักยภาพของวัด เป็นโครงการที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนา คุณภาพชุมชนตามศักยภาพของวัด ได้แก่ โครงการอุทยานการศึกษา การจัดสวนสมุนไพรใน วัด โครงการลานวัดลานใจลานกีฬา เป็นต้น

2.3.2 กลยุทธ์ในการเผยแพร่พุทธธรรมไว้หลายวิธี ดังต่อไปนี้ (บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ. 2545 : 22 - 23)

1) การเทศนาธรรม คือ การแสดงธรรมะสั่งสอนตามหลัก พระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งวิธีนี้ภิกษุสงฆ์ใช้ ในการเผยแพร่หลักธรรมเป็นประจำ

2) ปาฐกถาธรรม คือ การบรรยายธรรมะให้ผู้ฟัง โดยทั่วไปจะยืน และผู้พูดจะต้องมีลีลาในการพูด เพื่อโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังพิเศษ เป็นวิธีการที่น่าสนใจ

3) อภิปราศธรรม คือ การชี้แจง หรือแสดงความคิดเห็นในหลักธรรม ข้อใดข้อหนึ่งให้ผู้ฟังเข้าใจ

4) สันทนาธรรม คือ การพูดจาหรือในหลักธรรม เพื่อนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาระดับชีวิต โดยยึดหลักทางสายกลาง

5) การสอนสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน คือ การสอนให้นั่งภาวนาเพื่อให้ใจเป็นสมาธิและเข้าใจสภาวะตามความเป็นจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์

6) การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เช่น การใช้หนังสือ ธรรมะ การใช้วีดิทัศน์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ม้วนเทป เป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยอาจจำหน่ายแจกไปในกลุ่มที่ไม่มีเวลาศึกษาธรรมะด้วยตนเอง

วิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมดังกล่าวข้างต้น มีรูปแบบและจุดเด่นแตกต่างกัน ภูมิสังคมจะใช้วิธีใดขึ้นอยู่กับความถนัด และลักษณะของผู้รับ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 : 24) กล่าวไว้ว่า การแสดงพระธรรมเทศนาทางวิทยุและโทรทัศน์ เป็นการเผยแผ่ที่มีประสิทธิภาพดีแบบหนึ่งซึ่งช่วยนำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชน ได้มากเพราะมีผู้ฟังไม่จำกัด และสามารถเลือกออกอากาศตามวันเวลาที่เหมาะสมได้

2.3.3 รูปแบบในการปฏิบัติการกิจด้านการเผยแผ่ของวัดป่านานาชาติ จังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้ (คณินนิตย์ จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร. 2545 : 30)

1) ในการสอนภิกษุสงฆ์สามเณร เจ้าอาวาสแต่ละรูปจะยึดแนวทางของหลวงพ่อกวายเป็นหลักนั่นคือ ในการเทศนาจะใช้คำพูดง่าย ๆ สั้น ๆ ไม่ยืดเยื้อ ไม่ใช่ศัพท์ที่เป็นธรรมะมากจนเกินไป มักใช้การเปรียบเทียบ อุปมาอุปมัยให้เห็นชัดเจน ลักษณะคำพูดคมคาย มีจิตวิทยาสูง เนื่องจากมีการศึกษารอบด้าน เข้าใจสถานการณ์ปัจจุบันทั้งสภาพ สังคม เศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ตาม เจ้าอาวาสแต่ละรูปเน้นการทำให้ผู้ฟังเป็นตัวอย่างโดยยึดตามแบบคำสอนหลวงพ่อกว้างว่า “ตัวอย่างที่ดีมีค่ากว่าคำสอน”

2) การพิมพ์หนังสือธรรมะเผยแผ่ โดยเหตุที่ชาวตะวันตกเห็นคุณค่าของการอ่านหนังสือ การพิมพ์ธรรมะออกเผยแผ่จึงเป็นผลงานเด่นของท่าน ประกอบกับการที่พระสงฆ์วัดป่านานาชาติมีเครือข่ายกว้างขวาง ทำให้สามารถมีเงินทุนในการพิมพ์ธรรมะของหลวงพ่อกว้างและของเจ้าอาวาสแต่ละชาติออกเผยแผ่

3) การอนุเคราะห์เทศนาธรรมแก่บุคคลเป็นปัจเจก หรือเป็นกลุ่มเมื่อมีปัญหาทุกข์ร้อนในเรื่องส่วนตัว หรือมีข้อขัดข้องใจในการปฏิบัติธรรมะ

4) การอนุเคราะห์เทศนา โดยเป็นวิทยากรในการประชุม อบรม สัมมนา ด้านพระพุทธศาสนาในจังหวัด และต่างจังหวัดเพื่อเผยแพร่ธรรมะไปในระดับกว้าง

5) การเผยแพร่ไปยังต่างประเทศ มีการขยายสาขาไปยังต่างประเทศ อาทิ ประเทศอังกฤษ โดยยึดหลักกติกาสงฆ์และข้อวัตรปฏิบัติของวัดหนองป่ามานาชาตืออย่างเคร่งครัด

การเทศนาสั่งสอนประชาชนเป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์และคณะสงฆ์ ถือเป็นกิจการพระศาสนาที่สำคัญที่สุด จุดหมายของการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมประการหนึ่ง คือ ความรู้ความสามารถในการที่จะนำพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปสู่ประชาชนหรือการเผยแผ่นี้เอง คณะสงฆ์ไทยเคยจัดให้มีโรงเรียนพระธรรมมีถา ภิกษุสงฆ์ที่เทศก่ดก็จะได้รับการยกย่องมาก ปัจจุบันมีบางวัดสอนวาทศิลป์ในหลักสูตรการศึกษาภิกษุสงฆ์สามเณรก็เป็นการส่งเสริมภิกษุสงฆ์สามเณรให้มีความสามารถในการเผยแผ่ประเภทนี้ (สุเมธ การศรัทธอง, ประชุม วิทยาลัยศิลป์ และทิวา ยานไกล. 2545 : 12)

กล่าวโดยสรุป วิธีที่ภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะในปัจจุบันมีหลายวิธี ได้แก่ การเทศนาธรรม ปาฐกถาธรรม อภิปรายธรรม สันทนาธรรม การสอนวิปัสสนากรรมฐาน และการใช้สื่อประกอบการสอนธรรมะ จะเลือกใช้วิธีใดขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้รับ

3. ด้านการศาสนศึกษา

สำหรับภารกิจด้านการศาสนศึกษา โดยปกติวัดแต่ละวัดมีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินงานด้านนี้โดยตรง ดังที่ พระมหาทนงชัย บุรณพิสุทธิ์ (2545 : 51 - 52) ได้กล่าวว่า การส่งเสริมการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรตลอดจนให้ความรู้ หรือแสงสว่างปัญญาแก่ประชาชน โดยมุ่งตรงต่อหลักไตรสิกขา นั่นคือมุ่งให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ หรือพัฒนาไตรทวาร คือ กายทวาร วจิตวาร มโนทวาร ตามหลักไตรสิกขาหรืออริยมรรคมีองค์ 8 โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การเข้าถึงองค์ความรู้ หรือปัญญาที่จะสามารถขจัดความทุกข์หรือปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างแท้จริง

การที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตั้งสังคมสงฆ์ขึ้นมานั้นก็เพื่อให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ พระภิกษุทุกรูปที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาจะต้องเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้

คามหลักไตรสิกขา เพราะต้องสมาทานศึกษา ประพฤติ ปฏิบัติ ส่วนสิกขาบททั้งหลายที่ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ คำว่า สิกขา หมายถึง การศึกษา ส่วนสิกขาบท หมายถึง เรื่องที่ต้องศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติตาม พระภิกษุทั้งหลายที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาจึงมีฐานะเป็นนักศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ยังเป็นพระเสขะบุคคล คือ บุคคลที่จะต้องศึกษาเรียนรู้ ฟีกฝน อบรม และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ คั้งนั้น ในอดีตจึงมีประเพณีไทยที่เรียกว่า “บวชเรียน” คือบวชแล้วต้องศึกษาเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองสู่ความเป็นบัณฑิต คือมีปัญญาที่สามารถพึงได้ซึ่งประเพณีการบวชเรียนนี้เป็นสิ่งที่ชาวไทยยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยเหตุนี้ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบต่อการศึกษาของพระภิกษุสามเณร และการให้ความรู้ หรือแสงสว่างทางปัญญาแก่ประชาชนจึงเป็นสิ่งที่วัดมีอาจปฏิเสธได้ ซึ่งวัดเองได้ดำเนินการส่วนนี้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานจนเป็นที่ประจักษ์และยอมรับด้วยดีในหมู่ประชาชนชาวไทย แม้ปัจจุบันบทบาททางการศึกษาของวัดจะมีได้เป็นไปอย่างกว้างขวางเหมือนในอดีตที่ผ่านมา เพราะสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปก็ตาม แต่ถึงกระนั้นวัดก็ยังคงไว้ซึ่งสาระและความสำคัญทางการศึกษาอย่างมั่นคงเสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดำเนินการทางการศึกษาแก่บุคลากรในวัดนั้น

กรมการศาสนา (2539 : 2 - 3) ได้กล่าวถึงการศึกษาของภิกษุสงฆ์ในอดีตว่า มี 2 ประการ คือ คันธูระ ได้แก่ การศึกษาพระธรรมวินัย อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และวิปัสสนาธุระ ได้แก่ การเรียนกรรมฐาน อันเป็นเครื่องมือ หรืออุบายฝึกหัดจิตใจของตนเองให้สะอาดผ่องแผ้วปราศจากกิเลสอาสวะทั้งปวง โดยมีสาระของธรรมะในพระไตรปิฎก ซึ่งจัดแบ่งออกเป็น 3 หมวด คือ หมวดพระสูตรเรียกว่า พระสูตรคันถปิฎก มี 21,000 พระธรรมขันธ์ หมวดพระวินัย เรียกว่า พระวินัยปิฎก มี 21,000 พระธรรมขันธ์ และหมวดพระอภิธรรม เรียกว่า พระอภิธรรมปิฎก มี 42,000 พระธรรมขันธ์ รวมทั้ง 3 หมวดนี้เรียกว่า “พระไตรปิฎก” พระไตรปิฎกจึงเป็นคัมภีร์ที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนา สืบต่อมา

3.1 ความหมายของการศาสนศึกษา

กรมการศาสนา (2539 : 1) นิยามคำว่าศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมภิกษุสงฆ์ สามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น การมอบทุนการศึกษาแก่ภิกษุสงฆ์ สามเณรที่สอบไล่ได้ จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษา เป็นต้น

3.2 แนวคิดเกี่ยวกับการศาสนศึกษา

กรมการศาสนา (2540 : 13-14) รายงานว่าปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการศึกษาพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ปริยัติ ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยนับเป็นองค์ประกอบสำคัญโดยพื้นฐานของการปฏิบัติ และการศึกษาเล่าเรียนปริยัตินั้นเป็นการศึกษาภาคทฤษฎี คือ การศึกษาธรรมวินัยให้มีความรู้พื้นฐานอย่างชัดเจนว่าคำสอนของพระพุทธองค์ที่จัดเป็นธรรมบทนั้น ว่าด้วยเรื่องอะไรบ้าง ถ้าผู้เรียนจะน้อมนำพระธรรมคำสั่งสอนมาปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทาง หรือแสงประทีปแห่งชีวิต จะทำอย่างไร และเมื่อปฏิบัติแล้วจะได้ผลอย่างไร เป็นต้น เรียกว่า “ปริยัติ” ปฏิบัติ ได้แก่ การน้อมนำเอาหลักธรรมคำสอนที่ได้เรียนรู้ในภาคทฤษฎีนั้นมาสู่ภาคปฏิบัติจริง ๆ เพื่อเป็นการอบรมกาย วาจาและใจ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ นำเอาหลักธรรมที่ได้เรียนรู้แล้วนั้น มาเป็นแนวทาง หรือปทัฏฐานแห่งชีวิตให้เหมาะสมกับฐานานุรูปของตน เรียกว่า “ปฏิบัติ” ส่วนปฏิเวธ ได้แก่ ผลการปฏิบัติธรรมนั้น เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และอริยบุคคล เป็นต้น ผู้ได้รับผลแห่งการปฏิบัติ ซึ่งทำให้ยกฐานะจากปุถุชนธรรมดาขึ้นมาเป็นอริยบุคคลการบรรลุธรรมขั้นนั้นๆ ตามภูมิธรรมที่จนปฏิบัติซึ่งทำให้ยกฐานะจากปุถุชนธรรมดาขึ้นมาเป็นอริยบุคคลการบรรลุธรรมขั้นนั้นๆ ตามภูมิธรรมที่ตนปฏิบัตินั้นไม่มีใครมายกย่อง หรือแต่งตั้งให้ จะรู้ได้ด้วยตนเอง คือ เป็นปัจเจกตั้ง เวทิตัพโพวิญญูหิ เรียกว่า “ปฏิเวธ”

ปัจจุบันการศึกษาของภิกษุสงฆ์แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ (กรมการศาสนา. 2540 : 13-14)

3.2.1 การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม (ระดับประถมศึกษา)

สนามหลวงแผนกธรรม มีหลักสูตร คือ นักธรรมจัดสำหรับภิกษุสงฆ์สามเณร และธรรมศึกษาจัดสำหรับคฤหัสถ์ สำหรับหลักสูตรนักธรรม แบ่งเป็น นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก ส่วนหลักสูตรธรรมศึกษา แบ่งเป็น ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก

3.2.2 การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี (ระดับมัธยมศึกษา-อุดมศึกษา)

สนามหลวงแผนกบาลี จำแนกการศึกษบาลี เป็นบาลีประโยค 1-2 และเปรียญธรรม (ป.ธ.)

3-9

3.2.3 การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา (ระดับมัธยมศึกษา)

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่วัดจัดตั้งขึ้นในวัด หรือที่

ธรรมเนียมหรือที่ดินของมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา โดยกรมการศาสนาให้การอุปถัมภ์ จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อให้การศึกษาแก่ภิกษุสงฆ์ สามเณร ทั้งวิชาสามัญ และการศึกษาพระปริยัติธรรมควบคู่กันไป เพื่อที่ว่าหากภิกษุสงฆ์ สามเณรเหล่านี้ มีความประสงค์จะลาสิกขาก็สามารถนำวุฒิการศึกษาที่ได้รับไปใช้เพื่อ การศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐ หรือใช้สมัครงานประกอบอาชีพได้

3.2.4 การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ การศึกษาระดับอุดมศึกษาของ คณะสงฆ์ไทย ดำเนินการในสองสถาบัน คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

กล่าวโดยสรุป การศาสนศึกษา เป็นการจัดการศึกษาของภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีตั้งแต่ ประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมทุกทางที่จะทำให้ภิกษุสงฆ์ สามเณรได้มี โอกาสศึกษาพระปริยัติธรรมทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย การศาสนศึกษาจึงเป็น สิ่งจำเป็นสำหรับภิกษุสงฆ์สามเณรที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาทั้งในระยะสั้น ระยะยาว เพราะอย่างน้อยที่สุดควรได้เรียนรู้พอเป็นแนวทางนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต ภายหลังจากที่พระภิกษุสามเณรรูปนั้นลาสิกขาไปแล้ว เช่น หลักกสิกรรมปฏิบัติ เป็นต้น

4. ด้านการศึกษาสงเคราะห์

4.1 ความหมายของการศึกษาสงเคราะห์

กรมการศาสนา (2539 : 5 - 6) ได้ให้ความหมายของการศึกษาสงเคราะห์ ว่าหมายถึง การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนให้ มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการจัดการศึกษาในการเตรียม ความพร้อมแก่เด็กปฐมวัย ได้แก่ ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา

4.2 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์

พระเทพปริยัติสุธี (2540 : 48 - 51) ได้กล่าวถึงการศึกษาที่ภิกษุสงฆ์ได้ ดำเนินการในปัจจุบัน 4 ลักษณะคือ

4.2.1 โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา วัดหรือมูลนิธิในวัด จัดตั้งขึ้น เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเด็กและเยาวชนที่ยากจนบางแห่งมีนักเรียนเฉพาะชาย - หญิง

เรียนร่วมกับภิกษุสงฆ์ สามเณร ปัจจุบันโรงเรียนประเภทนี้สังกัดสำนักงานคณะกรรมการ
ศึกษาเอกชน

4.2.2 โรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์ ตั้งตาม
พระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ และอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ
การศึกษาเอกชน ปัจจุบันมีจำนวน 3 แห่ง คือ โรงเรียนวัดศรีจันทร์ จังหวัดสมุทรปราการ
โรงเรียนวัดบึงเหล็ก จังหวัดนครพนม และโรงเรียนนันทบุรีวิทยา จังหวัดน่าน

4.2.3 ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็น
แหล่งให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน
สอนเฉพาะวันอาทิตย์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดตั้งขึ้นตามความคิดและการนำ
ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งเพื่อให้แก่นักเรียนนักศึกษาได้มาเรียนพระพุทธศาสนาในวันที่
สถานศึกษาของทางฝ่ายราชอาณาจักรหยุดเรียนตามแบบสากล นอกจากจะสอนธรรมะแก่เด็ก
ศูนย์แห่งนี้ยังได้ทบทวนวิชาสามัญที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาปกติของตนที่โรงเรียน เช่น
วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เป็นการชักจูงให้นักเรียนได้มาเรียนพระพุทธศาสนา

4.2.4 ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อฝึกอบรม
ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามแก่เด็ก ตลอดจนเตรียม
ความพร้อมด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญา ส่งเสริมให้ภิกษุได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อ
สังคมเพิ่มขึ้น และเป็นศูนย์ประสานความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชาวบ้าน ศูนย์อบรมเด็กก่อน
เกณฑ์ในวัด ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันก็ยังดำเนินการ เพื่อรับ
เด็กซึ่งเป็นบุตรหลานชาวบ้านที่อายุยังไม่ครบเกณฑ์การเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาตาม
กฎหมาย มาช่วยเลี้ยงฝึกหัดมารยาทให้คุ้นเคยกับวัด และพระตั้งแต่เด็ก สอนหนังสือง่าย ๆ
เบื้องต้น ที่ไม่เกินกำลังของสมองที่เด็กจะเรียนได้ และให้รู้จักสวดมนต์ ไหว้พระ เป็นต้น

การศึกษาสงเคราะห์ นอกจากจะจัดแก่เด็กและเยาวชนให้มีสถานที่
เรียนหนังสือแล้ว ภิกษุสงฆ์ยังให้ความสงเคราะห์การศึกษาแก่เด็กและเยาวชนผู้กำลังศึกษา
ในสถานศึกษาทั่วประเทศ อาทิ ตั้งทุนสนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษาที่
ขาดแคลนทุนทรัพย์ทุกระดับชั้น ได้แก่ ชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา
ช่วยพัฒนาสถานศึกษา ช่วยเหลืออุปกรณ์การศึกษา และช่วยเหลือเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษา
วัดและพระสงฆ์จึงเป็นสถาบันที่มีส่วนในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนของชาติใน
ด้านการศึกษา เป็นสถานอบรมบ่มนิสัยเด็กและเยาวชนมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะเด็ก
ที่ยากจนขาดแคลน และกำพร้าบิดา ก็ได้อาศัยสถาบันสงฆ์เป็นผู้อุปการะเป็นเหตุให้เด็ก

และเยาวชนได้ใกล้ชิดพระศาสนาและเป็นโอกาสให้ภิกษุสงฆ์ได้พัฒนาทรัพยากรของชาติ ตั้งแต่วัยเด็ก เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่พึงปรารถนาของสังคมต่อไป

นอกจากนั้น บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ (2545 : 20) ยังได้กล่าวเกี่ยวกับการศึกษาสงเคราะห์ ว่าเป็นบทบาทและภารกิจของภิกษุสงฆ์ที่สำคัญประการหนึ่ง กล่าวคือ เป็นการสงเคราะห์ประชาชนด้านการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถที่จะดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

กล่าวโดยสรุป การศึกษาสงเคราะห์ เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์แก่ประชาชนทั่วไป เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เด็กและเยาวชนของชาติ ทั้งด้านการศึกษา การอบรม สั่งสอนการให้ที่อยู่อาศัย อาหาร รวมทั้งการทำให้เด็กมีความอบอุ่นและมีความสุขทั้งร่างกาย และจิตใจ

4. ด้านสาธารณูปการ

ในสมัยก่อนวัดส่วนใหญ่จะไม่มีกำแพงล้อมรอบวัด เพราะตั้งอยู่บริเวณแนวป่าจึงอาศัยแนวป่านั้นเป็นเขตที่ตั้งวัด ดังที่ พระมหาทนงชัย บุรณพิสุทธิ์ (2545 : 47) กล่าวว่า วัดในสมัยก่อนไม่มีกำแพงวัด แม้จะมีการก่อสร้างซุ้มประตูแต่ก็มีได้สร้างกำแพงและไม่ได้ปิดประตู ประชาชนจึงสามารถผ่านเข้าออกได้สะดวก ปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดที่ตั้งอยู่ท่ามกลางเมืองมักจะมีกำแพงวัดเป็นรั้วรอบขอบชิดอันเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกเขตแดนของวัด เพื่อแสดงขอบเขตที่ชัดเจนและเพื่อความเรียบร้อยเรียบร้อยของวัด ภายในบริเวณพื้นที่อันเป็นที่ตั้งวัดนั้นมักจะแบ่งเป็น 4 เขต คือ

เขตพุทธาวาส เป็นเขตที่ตั้งอุโบสถ วิหาร เจดีย์ พระธาตุ พระปรางค์ มณฑป เป็นต้น เป็นสถานที่ประกอบสังฆกรรมและพิธีกรรมทางศาสนา เป็นแดนที่สงบเรียบร้อย

เขตสังฆาวาส เป็นเขตที่พำนักอาศัยอยู่ของพระภิกษุสงฆ์ สิ่งก่อสร้างในบริเวณนี้ได้แก่ กุฏิ หอไตร หอฉัน หอระฆัง และโรงเก็บพัสดุ เป็นต้น

เขตสาธารณสงเคราะห์ เป็นบริเวณที่กันเขตไว้เพื่อประโยชน์ในการสงเคราะห์ประชาชน เป็นที่ตั้งของโรงเรียน มูลนิธิ สมาคมทางศาสนา ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ฌาปนสถาน หรือเมรุ สำหรับฌาปนกิจศพหรือเผาศพและศาลาบำเพ็ญกุศล เป็นต้น

เขตจัดประโยชน์ สำหรับวัดที่มีพื้นที่เหลือจากเขตอื่นเพียงพอที่จะจัดประโยชน์หารายได้บำรุงวัด ก็มักจะจัดเป็นเขตจัดประโยชน์ เช่น จัดสร้างอาคาร ห้องแถวให้ประชาชนเช่าในราคาถูก จัดเป็นที่จอดรถ เป็นต้น เขตจัดประโยชน์จึงถูกแยกไว้ต่างหากจากเขตอื่น ๆ ให้เป็นคนละส่วนกันอย่างชัดเจน

แม้สมัยก่อนไม่มีการก่อสร้างกำแพงวัด แต่ก็มีการจัดแบ่งสถานที่ของวัดออกเป็นสัดส่วนให้สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ของวัดได้อย่างเหมาะสม

5.1 ความหมายของสาธารณูปการ

กรมการศาสนา (2539 : 7) ได้ให้ความหมายของการสาธารณูปการ ว่า หมายถึง การดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัดด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้วัดเอื้อประโยชน์ตามภารกิจของเจ้าอาวาสด้านอื่น ๆ การพัฒนาเหล่านี้ ได้แก่ การดูแลบำรุงรักษา สาธารณสมบัติของวัด การดูแลรักษาและก่อสร้างอาคารสถานที่ เช่น พระอุโบสถ เมรุ อาคารเรียน หอธรรม กุฏิ ศาลาการเปรียญ เป็นต้น งานสาธารณูปการแต่ละวัดจะไม่เท่าเทียมกันมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับขนาดเศรษฐกิจ ความต้องการของชุมชน และบารมีของเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ในวัดเป็นสำคัญ

5.2 แนวคิดเกี่ยวกับสาธารณูปการ

จากความหมายของสาธารณูปการดังกล่าวข้างต้น เห็นได้ว่า สาธารณูปการเป็นการพัฒนาวัด นั่นเอง ดังที่ (พระเทพปริยัติสุธี. 2540 : 45) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาวัดว่า เป็นการปรับปรุงสภาพวัดและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของวัด โดยเน้นการปรับปรุงและแก้ไขข้อบกพร่องเดิมภายในวัด รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการดำเนินงานกิจการพระศาสนาในวัดให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพสมบูรณ์ เพื่อสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งอารยธรรมอันเจริญรุ่งเรือง มีศาสนวัตถุ ศาสนสถานอันเป็นเครื่องหมายแห่งศิลปวัฒนธรรมค้ำค้ำงาม บุคลากรทางศาสนามีความประพฤติดี เป็นแบบอย่างแก่ประชาชนในสังคม สามารถแนะนำให้ประชาชนในสังคมพ้นจากความลุ่มหลงฟุ้งเฟ้อและดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุข มีการส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์อย่างหลากหลายทั้งในด้านสานพินิจ การให้การศึกษา การเผยแผ่ศาสนาธรรม และการสาธารณสงเคราะห์เพื่อสนับสนุนส่งเสริมให้วัดมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนและที่สำคัญ เพื่อให้พระศาสนาสร้างความสงบสุขได้อย่างแท้จริง

กรมการศาสนา (2543 : 13) ได้กำหนดแนวทางในการจัดการ

ด้านสาธารณูปการ วัดจะต้องมีแผนผังกำหนดการปลูกสร้างภายในวัด บริเวณวัดมีการปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ ไม้เกี่ยวกับพุทธประวัติ ทำให้วัดเป็นแหล่งศึกษา สถานที่รื่นรมย์ ลานวัดสะอาด ปราศจากมูลฝอย สิ่งปฏิกูล มีถังรองรับขยะ มีถนนทางเดินเท้าภายในวัด วัดควรมีประตูปิดเปิดตามวันเวลาเพื่อความปลอดภัยในทรัพย์สินของวัด มีป้ายแสดงสิ่งสำคัญ ๆ เพื่อ

ดึงดูคความศรัทธาของประชาชนตามสมควร การทาสีเสนาสนะก็ดี แผ่นป้ายก็ดี ให้ใช้ สีเรียบ ๆ ไม่ฉูดฉาด การปลูกสร้างเสนาสนะภายในวัด ให้รักษาไว้ซึ่งศิลปกรรมของไทย มีการจัดระบบน้ำดื่ม น้ำใช้ ไฟฟ้า ที่อยู่อาศัย มีระบบกำจัดสิ่งปฏิกูล ห้องน้ำ ห้องส้วม จัดสวัสดิการให้ภิกษุสามเณร ได้รับความผาสุกในการบำเพ็ญสมณธรรม

คณิงนิตย จันทบุตร และสุบรรณ จันทบุตร (2545 : 30) กล่าว เกี่ยวกับการดำเนินงานด้านศาสนสถานว่า วัดควรจัดบริเวณและอาคารสถานที่ให้ร่มรื่น สวยงาม สะอาด สงบและมีสภาพเป็นอุทยาน หรือสวนป่าที่มีความร่มรื่นและเป็น ธรรมชาติมากที่สุด จัดวางแผนผังที่เป็นสัดส่วนโดยแบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาส และ เขตฌาปนสงเคราะห์ให้เป็นระเบียบจัดให้มีหอกระจายข่าวเพื่อสอดแทรกความรู้และ บริการข่าวสารต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน อีกทั้งทำธรรมสถานหรือสวนธรรมเพื่อเป็นสถานที่ ฝึกอบรมศีลธรรม จริยธรรมแก่ประชาชนหรือคนในท้องถิ่น

5.2.1 ความมุ่งหมายของสาธารณูปการก็เพื่อบำรุงรักษาวัดและส่งเสริมสร้าง วัดให้เป็นที่น่าพอใจประโยชน์แก่ประชาชนหรือสังคมผู้เป็นเจ้าของวัดนั้นให้วัฒนาสภาพสืบ ไป ดังที่ พระราชรัตนมุนี (2538 : 9) ได้กล่าวเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์และพระศาสนาใน ด้านสาธารณูปการของวัดในปัจจุบัน แบ่งได้ 3 เรื่อง คือ

- 1) การบูรณะและพัฒนาวัด
- 2) การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ
- 3) การดูแลรักษาและจัดการศาสนสมบัติของวัด

5.2.2 การบริหารงานสาธารณูปการของเจ้าอาวาส หรือวัดตาม พระธรรมวินัยควรให้เกิดความสุข (สัพปาเย) 4 อย่าง คือ (พระราชรัตนมุนี. 2538 : 11-12)

1) อาวาสสัพปาเย ที่อยู่เป็นที่สบาย คือ ทำให้วัดเป็นอาราม เป็นที่ ร่มรื่น รื่นรมย์ เป็นรมณีสถานเจริญตา สบายใจแก่ผู้พบเห็น เป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้ง ด้านวัตถุและจิตใจ

2) อาหารสัพปาเย อาหารเป็นที่สบายตามปกติเมื่อมีที่อยู่แล้วต้อง คำนึงถึงการกินอาหาร การจัดสวัสดิการเรื่องอาหาร

3) บุคคลสัพปาเย บุคคลเป็นที่สบายบางแห่งไม่คำนึงถึงเรื่องของ บุคคลภายในวัดหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัด วัดแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ ภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา และเด็กวัด วัดไหนดี หรือไม่ดี ดูได้จากบุคคล 4 ประเภทนี้

สาธารณูปการจึงควรคำนึงถึงบุคคล 4 ประเภทนี้ โดยการจัดที่อยู่อาศัยของบุคคลแต่ละประเภทให้เหมาะสมตามสถานภาพของแต่ละบุคคลไม่ให้ปนกัน

4) ธรรมสัปปายะ ธรรมเป็นที่สบาย จุดมุ่งหมายหลักของวัด คือ เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

5.2.3 แนวทางในการพัฒนาวัดด้านสาธารณูปการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมคุณค่าสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรม ดังนี้ (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม กรมการศาสนา. 2543 : 119)

- 1) วัดต้องมีความรู้ในการต่อเติมอาคาร จะต้องคำนึงถึงรูปแบบที่สอดคล้องกับอาคารเดิม เพื่อเป็นการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อม
- 2) อาคารที่เป็นองค์ประกอบของวัด เช่น ศาลาทำน้ำ ราน้ำค้าง ห้องสุขา ควรอยู่ห่างจากอาคารสำคัญและต้องมีสภาพเรียบง่าย สอดคล้องกลมกลืนส่งเสริมซึ่งกันและกันกับตัววัด
- 3) บริเวณที่เป็นเขตพุทธาวาส ไม่สมควรจะสร้างสิ่งก่อสร้างใด ๆ เพิ่มเติม
- 4) บริเวณที่เป็นลานธรรมต้องกำหนดขอบเขตให้เป็นสัดส่วน
- 5) บริเวณที่เป็นสังฆาวาส อันเป็นที่ตั้งกุฏิสงฆ์ การก่อสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่ต้องให้คงรูปลักษณะเดิม เพื่อไม่ให้เกิดการทำลายรูปแบบ
- 6) กรณีเป็นวัดที่มีความสำคัญ หากมีการสร้างร้านค้าต้องอยู่ในที่ไม่บังสายตาเมื่อมองไปยังตัวอาคารหลัก
- 7) พื้นที่ลานวัดจะต้องส่งเสริมให้พื้นที่วัดมีบรรยากาศที่เหมาะสม
- 8) หลีกเลี่ยงการติดป้ายโฆษณาสินค้าขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะด้านกำแพงวัดหรือในบริเวณวัด
- 9) ต้นไม้ที่จะปลูก ควรเป็นต้นไม้ประจำท้องถิ่น และเป็นต้นไม้ที่นิยมปลูกกันในวัด ควรดูแลรักษาไม่ให้เสื่อมโทรม
- 10) รักษาความสะอาด จัดที่ทิ้งขยะที่มีสีสันทกมลทิน มีรูปทรงไม่สะดุดตา และมีความแข็งแรงรักษาง่าย
- 11) วัดควรจัดให้มีการสอดส่องดูแลพื้นที่ใกล้เคียงบริเวณวัดว่าจะดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่ขัดแย้งกับสภาพวัด ควรจะหาทางคัดค้านกิจกรรมที่ไม่เหมาะสม

12) วัดจะต้องให้ความรู้ ความเข้าใจเพื่อสร้างความตระหนักให้แก่ผู้มาเยือนให้เห็นความสำคัญในฐานะวัดเป็นแหล่งศิลปกรรม

13) วัดควรมีแนวทางในการลด เลิกการแข่งขันสร้างศาสนวัตถุ

14) วัดควรดำเนินทางสายกลาง เพื่อสอดคล้องกับพุทธศาสนา

อย่างแท้จริง

15) วัดที่มีโบราณสถานขึ้นทะเบียนไว้ การดำเนินงานด้านต่าง ๆ

ต้องประสานกับกรมศิลปากร

กล่าวโดยสรุป สาธารณูปการ เป็นการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุและศาสนสถานภายในวัดให้เรียบร้อยดีงาม ได้แก่ การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ

6. ด้านสาธารณสงเคราะห์

วัดกับชุมชน หรือบ้านกับวัด ถูกล้อมรอบด้วยพระภิกษุสงฆ์นั้น ไม่ว่าจะครั้งพุทธกาลหรือสมัยปัจจุบันย่อมต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในทางใดทางหนึ่งเสมอ เพราะวัดเป็นสถาบันสำคัญทางศาสนาที่มีความผูกพันเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกันกับชุมชนมาเป็นระยะเวลาชยาวนานนับตั้งแต่เริ่มแรกของการมีวัดเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ดังที่ พระมหาทองชัย บูรณพิสุทธิ (2546 : 54) กล่าวไว้ว่า ชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดวัดและมีบทบาทในการอุดหนุนค้ำจุนวัด ส่วนวัดก็มีบทบาทต่อชุมชนอย่างกว้างขวางเช่นกัน ดังปรากฏในสังคาโลวาทสูตร อันเป็นสูตรว่าด้วยหน้าที่ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันในสังคมโดยได้กล่าวถึงหน้าที่ระหว่างนักบวชกับประชาชนไว้อย่างชัดเจน เช่น ถูกล้อมรอบด้วยอุปัชฌาย์บำรุงสมณพราหมณ์หรือนักบวชด้วยการกระทำสิ่งใดๆ ก็ประกอบด้วยเมตตาทั้งการกระทำทางกาย คำพูด ความคิดต้อนรับด้วยเต็มใจ และอุปัชฌาย์บำรุงค้ำจุนค้ำชูแล้ว จึงควรแนะนำสั่งสอนให้ชาวบ้านละเว้นจากการทำความชั่วดำรงอยู่ในความดี สงเคราะห์อ่อนนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม และบอกทางแห่งการดำเนินชีวิตอันประเสริฐตามหลักพุทธธรรม เป็นต้น พระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่าทั้งพระภิกษุสงฆ์และชาวบ้านต่างก็ต้องเกี่ยวเนื่องพึ่งพาอาศัยกันและกันทั้งสองฝ่ายจึงจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นความสมดุลที่ต่างฝ่ายต่างเต็มใจที่จะพึ่งพาซึ่งกันและกัน

6.1 ความหมายของการสาธารณสงเคราะห์

กรมการศาสนา (2539 : 8-9) ได้ให้ความหมายของการสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคมทางวัตถุในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ โครงการอุปสมบทและบรรพชาภิกษุสงฆ์ สามเณรภาคฤดูร้อน โครงการสงเคราะห์ภิกษุสงฆ์ สามเณรและวัดที่ประสบภัยขาดแคลน วัด และเจ้าอาวาส ภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนและสังคม เช่น ให้สถานที่เป็นที่จัดประชุมอบรมเยาวชนและประชาชน ด้านอาชีพต่างๆ การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การออกมทรัพย์ ให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ เป็นต้น

6.2 แนวคิดเกี่ยวกับการสาธารณสงเคราะห์

เนื่องจากชีวิตในเพศบรรพชิตของพระภิกษุสงฆ์นั้น เป็นรูปแบบของการดำรงชีวิตอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งจะต้องเสียดสละความสะดวกสบายส่วนตัวในทางโลกทุกประการ เพื่อขจัดกิเลสและมุ่งบำเพ็ญสมณธรรมเพื่อบรรลุนิพพานขั้นสูงยิ่งขึ้นไปในขณะเดียวกันก็ต้องปฏิบัติหน้าที่เพื่อส่วนรวมในด้านอื่นด้วย คือ การสงเคราะห์ประชาชนและชุมชนด้วยความเมตตาเสียสละ ดังที่ พระมหากษัตริย์ บุรณพิสุทธ์ (2546 : 57) กล่าวไว้ว่า การที่อยู่อาศัยในวัดมิใช่วัตถุประสงค์หลักเพื่อความสะดวกสบาย หรือเพื่อลาภสักการะอื่นใด แต่วัตถุประสงค์หลัก คือ การอยู่เพื่อปฏิบัติหน้าที่ที่ตนพึงปฏิบัติต่อตนเอง ชุมชนและสังคม โดยส่วนรวมด้วย ดังพระพุทธดำรัสก่อนที่จะเสด็จปรินิพพานที่ได้ตรัสเตือนพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายให้รับแรงบำเพ็ญอุทิศประโยชน์และปรหิตประโยชน์ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท ความว่า “ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนพวกเธอทั้งหลายว่าสังขารทั้งหลายมีความสิ้นไปและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด” ดังนั้นการสาธารณสงเคราะห์ หรือการบำเพ็ญตนเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น จึงถือเป็นธุระของพระภิกษุสงฆ์ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล

กรมการศาสนา (2543:13) ได้ให้ความมุ่งหมายของการสาธารณสงเคราะห์ไว้ว่าเป็นการให้วัดกับบ้านต่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน ชาวบ้านก็บำรุงวัด ส่วนชาววัดก็คอยอำนวยความสะดวกแก่ชาวบ้าน การสาธารณสงเคราะห์ จึงเป็นกิจกรรมที่วัดหรือภิกษุสงฆ์ ดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสงเคราะห์ ดังที่ บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ (2545 : 24) ได้กล่าวถึงลักษณะของการสาธารณสงเคราะห์ว่ามี 4 ประการดังนี้

6.2.1 การดำเนินการกิจการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ได้แก่ การที่วัดหรือคณะสงฆ์ดำเนินการเองซึ่งกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน จัดอบรมวิชาชีพให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น

6.2.2 การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นเพื่อสาธารณประโยชน์ ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐ หรือของเอกชน หรือผู้ใดผู้หนึ่งดำเนินการ และการนั้นเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล ชุมชนขนาดใหญ่ เพื่อเป็นแหล่งน้ำอุปโภคและเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ อนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม จัดหาทุนเพื่อการสงเคราะห์และอื่น ๆ

6.2.3 การช่วยเหลือเกื้อกูลเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การสร้างถนน ขุดลอกคูคลอง สร้างโรงพยาบาล และจัดซื้อเครื่องมือแพทย์ สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า ปลูกต้นไม้และอื่นๆเช่นนี้ มุ่งเอาเฉพาะการช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นของสาธารณประโยชน์

6.2.4 การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในการที่ควรช่วยเหลือ เช่น จัดตั้งหน่วยอาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย ช่วยเหลือประชาชนทั้งด้านไฟไหม้และน้ำท่วม พร้อมมอบเครื่องอุปโภคแก่ผู้ประสบภัย หรือในยามปกติก็ตั้งกองทุนเลี้ยงเด็กกำพร้าและเด็กด้อยโอกาส

บุญศรี พานะจิตต์ และคณะ (2545 : 25) กล่าวถึงความสำคัญของการกิจด้านนี้ว่า การสาธารณสงเคราะห์เป็นการแสดงบทบาทของภิกษุสงฆ์ ในด้านสังคมสงเคราะห์ทั้งการสงเคราะห์บุคคลและสาธารณสงเคราะห์ โดยมีภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการบริจาคช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ เพราะภิกษุสงฆ์เป็นศูนย์กลางเชื่อมประสานระหว่างคนจนกับคนรวย บิณฑบาตที่ได้รับบริจาค ภิกษุสงฆ์ก็ใช้ทำประโยชน์เป็นสาธารณกุศล และช่วยเหลือบุคคลผู้ขาดแคลนและด้วยโอกาสดังกล่าวแล้ว

พระราชรัตนมูณี (2538 : 14) กล่าวถึงความสำคัญของการกิจด้านนี้ว่า การสาธารณสงเคราะห์ เป็นการจัดให้การสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนผู้อุปถัมภ์บำรุงวัด ทายกทายิกาของวัดหรือประชาชนทั่วไป วัดเป็นส่วนหนึ่งของสังคม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน เมื่อประชาชนเดือดร้อนในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็เป็นหน้าที่ของทางวัดจะต้องจัดการสงเคราะห์ช่วยเหลือ การสาธารณสงเคราะห์จึงเป็นหน้าที่ของวัดและเจ้าอาวาสจะต้องดำเนินการบริหารงานทุกด้านเกี่ยวกับการสงเคราะห์ประชาชนในขอบเขต

ที่วัดจะจัดได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545 ค : 37) ที่ว่าวัดเป็นของประชาชนเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลตามประเพณีของชาวบ้าน ของวัด ภิภุสงฆ์ สามเณรในวัด อันมีเจ้าอาวาสเป็นหัวหน้าปกครอง ดูแล รักษาวัด มีหน้าที่ ให้ความสะดวกแก่ประชาชนในการทำบุญบำเพ็ญกุศลทั้งที่บ้านและวัด หรือที่อื่นใดใน หมู่บ้าน ตำบลที่ตั้งวัดนั้นและหน้าที่จัดการสาธารณสงเคราะห์อื่น ๆ แก่ประชาชนในส่วนที่ อยู่ในสมณวิสัยที่น่าจะจัดได้ด้วย

กล่าวโดยสรุป การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินการช่วยเหลือสังคม ทางวัดในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ได้แก่ การสงเคราะห์ภิภุสงฆ์ สามเณร การสร้างถนนเข้าหมู่บ้าน การให้สถานที่เป็นแหล่งประปาหมู่บ้าน การสนับสนุนทุนการศึกษา แก่เด็กนักเรียน การช่วยเหลือผู้ป่วยผู้ยากไร้ การสร้างห้องสมุด โรงเรียน เป็นต้น การสาธารณ สงเคราะห์นอกจากจะเป็นการช่วยเหลือชาวบ้านในสิ่งที่พวกเขาต้องการ และมีความจำเป็นแล้ว ยังเป็นการสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับบ้านอีกทางหนึ่งด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้จำแนกงานวิจัยให้สอดคล้อง กับการดำเนินงานของวัดประดิษฐ์ธรรมคุณตามภารกิจ 6 ด้าน

พระวิเชียร สี่หาบุตร (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ใน การพัฒนาสังคม : ศึกษากรณีพระธรรมมหาวิธานุวัตร วัดไร่ขิง อำเภอสามพราน จังหวัด นครปฐม ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมมหาวิธานุวัตร เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทเกื้อกูลต่อ การพัฒนาสังคม โดยมีบทบาทด้านการปกครอง การศึกษาและการศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ สาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ การฟื้นฟูและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและ การทำนุบำรุง สิ่งแวดล้อมและแก้ปัญหาผลกระทบ จนเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยทั่วไป ซึ่งได้ ส่งผลต่อการพัฒนาสังคมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ระพีณ ชูชื่น (2533 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ใน การส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า ด้านการสั่งสอนอบรมทางด้านจริยธรรมของนักเรียนภายในสถานศึกษา การสั่งสอนอบรมทางด้านจริยธรรมในโรงเรียน พระสงฆ์ส่วนมากเคยเข้ามาสั่งสอนอบรม ทางด้านจริยธรรมแก่นักเรียนในโรงเรียน และพระสงฆ์ให้การสั่งสอนอบรมแก่นักเรียน มากกว่าสัปดาห์ละ 1 ครั้ง วิธีการสั่งสอนอบรมของพระสงฆ์ ส่วนมากเข้ามาเป็นครูสอน

จริยศึกษาประจำในโรงเรียน รองลงมาคือ เป็นวิทยากรรับอาราธนามาแสดงธรรมเทศนา หรือ แสดงปาฐกถาธรรมในโรงเรียนตามโอกาสพิเศษ เช่น วันไหว้ครู เนื้อหาทางจริยธรรมที่ พระสงฆ์สั่งสอนอบรมในโรงเรียนที่ตรงกับคุณธรรม 30 ประการ กิจกรรมที่พระสงฆ์มีส่วน ร่วมในการจัดมากที่สุด คือ รายการตอบปัญหาทางจริยธรรมในโอกาสพิเศษของโรงเรียน รองลงมา คือ โครงการอบรมศีลธรรมนักเรียนภาคฤดูร้อน

บทบาทของพระสงฆ์ในการจัดกิจกรรมพระสงฆ์ส่วนมากให้ความร่วมมือกับคณะครู อาจารย์ผู้จัด และรองลงมาคือ ให้คำแนะนำแก่คณะครูอาจารย์ผู้จัดการสนับสนุนกิจกรรมทาง จริยธรรมเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมภายนอกสถานศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากเคย จัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมแก่นักเรียนนอกสถานศึกษา กิจกรรมที่พระสงฆ์จัดขึ้นเป็น ส่วนมาก คือ โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนวิธีการจัดกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรม พระสงฆ์ส่วนมากจะให้คำแนะนำปรึกษาแก่คณะครูอาจารย์ผู้จัดการให้คำแนะนำปรึกษา ปัญหาจริยศึกษาในโรงเรียน การให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาด้านจริยศึกษา พระสงฆ์ ส่วนมากเคยให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาทางด้านจริยศึกษาแก่นักเรียน โดยพระสงฆ์ จะให้คำแนะนำปรึกษาแก่นักเรียนเกี่ยวกับปัญหาทางด้านจริยศึกษาที่ตรงกับคุณธรรม 30 ประการ ในเรื่องความกตัญญูกตเวทิมากที่สุด รองลงมา คือ ความเมตตา กรุณา อุเบกขา

การให้คำแนะนำเกี่ยวกับปัญหาทั่วไป พระสงฆ์ได้ให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องต่างๆ ดังนี้ คือ ปัญหาครอบครัว ที่ให้คำแนะนำปรึกษามากที่สุดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางบ้าน ไม้ดี เช่น มีแหล่งมั่วสุมการพนัน มีขโมย ปัญหาทางการเรียนที่ให้คำแนะนำปรึกษามากที่สุด คือ เรื่องนักเรียนไม่เข้าใจบทเรียน ปัญหาทางการเงินที่ให้คำปรึกษามากที่สุด คือ เรื่องนักเรียน มีความบกพร่องทางด้านร่างกาย เช่น สายตา วิธีการให้คำแนะนำปรึกษแก่นักเรียนใน โรงเรียนประถมศึกษา โดยส่วนมากวิธีที่พระสงฆ์ปฏิบัติมากที่สุด คือ ให้คำแนะนำปรึกษา ที่วัดเมื่อนักเรียนไปปฏิบัติกิจกรรมที่วัด รองลงมาคือ ให้คำแนะนำปรึกษาที่โรงเรียน เมื่อ คณะครู - อาจารย์นิมนต์ไป ด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน พระสงฆ์ ส่วนมากเคยมีส่วนร่วมในการชักชวนสมาชิกในชุมชนให้เข้าร่วมกิจกรรมทางจริยธรรมที่ โรงเรียนจัดขึ้น โดยมีพระสงฆ์ที่ให้การชักชวนเป็นบางครั้ง กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาที่ พระสงฆ์ให้การชักชวนแก่สมาชิกในชุมชนมากที่สุด ได้แก่ กิจกรรมวันวิสาขบูชา และ รองลงมาคือ วันมาฆบูชา และวันอาสาฬหบูชา กิจกรรมเกี่ยวกับศาสนพิธีของโรงเรียนที่ พระสงฆ์ให้การชักชวนมากที่สุดคือ การตักบาตร รองลงมา คือ การฟังเทศน์ กิจกรรม ส่งเสริมจริยธรรมใน โรงเรียนที่พระสงฆ์ให้การชักชวนแก่สมาชิกส่วนมาก คือ พิธีพุทธมาฆะ

รองลงมาคือ การบรรพชาสามเณร ภาคฤดูร้อน วิธีการที่พระสงฆ์ใช้ในการชักชวนสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด คือ การบอกกล่าวแก่สมาชิกในชุมชนที่วัด เมื่อสมาชิกในชุมชนมาประกอบกิจกรรมทางศาสนาที่วัด

อุคร ชัคคิยพงส์ (2537 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาวิธีการดำเนินการจัดอุทยานการศึกษาในศาสนสถาน จังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัย พบว่า การดำเนินการจัดอุทยานการศึกษาในศาสนสถานในภาพรวม กลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า มีความสำคัญในระดับมาก ทรรศนคติและปัจจัยในการจัดอุทยานการศึกษา มีความจำเป็นในระดับมาก ได้แก่ ที่อ่านหนังสือ ห้องสมุด หรือสวนหนังสือ ในความต้องการของประชาชนในการจัดอุทยานการศึกษา คือ ควรมุ่งเน้นในประชากรรักการอ่านและการเรียนรู้ด้วยตนเอง และต้องการให้ประชาชนร่วมมือร่วมใจในการจัดอุทยานการศึกษา และข้อคิดเห็นอื่นๆ กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า อุทยานศึกษาที่จัดในวัดนั้น มีความเหมาะสม เพราะมีบริเวณกว้างขวางและสงบ ซึ่งจัดว่าเหมาะกับการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ประชาชนศึกษาเพิ่มเติม และพระสงฆ์สามารถช่วยในการให้การศึกษาได้

พระมหาวรชัย กลิ่งโพธิ์ (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องการปกครองคณะสงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2484 ผลการวิจัย พบว่า พระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2484 มีสาเหตุจากข้อเรียกร้องของพระสงฆ์ให้แก่ไขพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 ซึ่งประกาศใช้มาตั้งแต่รัชกาลที่ 5 เนื่องจากการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติลักษณะ ปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคกันของ พระสงฆ์ทั้งสองนิกาย โดยพระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายมีความรู้สึกว่าจะเสียเปรียบพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายในการบริหารงานปกครองคณะสงฆ์ ทำให้พระสงฆ์ฝ่ายมหานิกายเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.121 กอปรกับกระแสความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลัง พ.ศ.2475 มีส่วนส่งผลให้พระสงฆ์ตื่นตัวเพื่อให้มีการแก้ไขพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ฉบับแรก จนนำไปสู่การประกาศบังคับใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์พุทธศักราช 2484 การบริหารงานคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 เป็นการปกครองแบบ “สังฆสภา” แบ่งอำนาจในการบริหารงานออก ไปเป็น 3 ส่วนคือ 1) สังฆสภา ทำหน้าที่เป็นนิติบัญญัติออกสังฆาณัติ 2) คณะสังฆมนตรี มีหน้าที่ในการบริหาร 3) คณะวินัยธร มีหน้าที่พิจารณาอธิกรณ์ ซึ่งแต่ละฝ่ายได้แบ่งหน้าที่ในการบริหารงานและรับผิดชอบโดยตรง อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484

ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาภายในคณะสงฆ์ที่สั่งสมมาเป็นเวลานานได้ ประกอบกับภาวะ
ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ทำให้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ถูกยกเลิกไปใน
ปี พ.ศ. 2505 หลังประกาศบังคับใช้ได้เพียง 21 ปีเท่านั้น

พระมหากฤษฎา นันทเพชร (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องทัศนคติของ
พระสงฆ์ต่อบทบาทการพัฒนาสังคม ผลการวิจัย พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่รับรู้ปัญหาสังคม
ด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและมีความเห็นปัญหาสังคมที่ทุกฝ่ายควรเร่งแก้ไข ได้แก่ ปัญหาศีลธรรม
เสื่อมโทรม ปัญหาความยากจนและการว่างงาน และยังเห็นว่าพระสงฆ์ควรมีส่วนร่วมใน
การแก้ปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ เช่น ปัญหาศีลธรรมเสื่อมโทรม ปัญหาศิลปวัฒนธรรมเสื่อม
สลาย ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาสิ่งเสพติด เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า บทบาทพระสงฆ์
ในอนาคต นอกเหนือจากการเผยแผ่ศาสนาธรรมแล้ว พระสงฆ์ควรมีบทบาทในด้านการให้
การศึกษา และพัฒนาจิตวิญญาณ เมื่อพิจารณาบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม โดย
เรียงลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ บทบาทด้านการพัฒนาจิตวิญญาณ บทบาท
ด้านส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม บทบาทด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม
บทบาทด้านการให้การศึกษา และบทบาทด้านสังคมเคราะห์ ตามลำดับ

พระมหาสมชาย เจริญกิจ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องวัดในพระพุทธศาสนาที่
พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์
กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน พบว่า กิจกรรมของวัดใน
พระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ ต้องเป็นกิจกรรมที่เป็นไปตามมติ และอุดมการณ์ของสงฆ์
พระสงฆ์ภายในวัดต้องทำสังฆกรรมต่าง ๆ ให้ถูกต้องตามพระวินัย และต้องแสดงออกมาจาก
จิตใจและความรู้สึกตามพุทธประสงค์ที่ทรงวางไว้ กิจกรรมของวัดที่สัมพันธ์กับชาวบ้าน หรือ
ชุมชนสงเคราะห์อนุเคราะห์ชาวบ้านและชุมชนด้วยน้ำใจอันงาม โดยเฉพาะด้วยการสอนธรรม
และการเผยแผ่ศาสนาธรรม

จรินทร์ ยังสังข์ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทพระสงฆ์ในกระแส
การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผลการวิจัย พบว่า 1) พระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงมี
บทบาทหลายด้าน ได้แก่ ด้านการปกครองบริหารตน ด้านการเผยแผ่ศาสนาด้วยวิธีการต่าง ๆ
ด้านให้การศึกษาทั้งพระสงฆ์ สามเณร และประชาชนด้านสาธารณูปการ การบำรุงวัด
ด้านสาธารณสงเคราะห์แก่ประชาชนทั้งด้านวัตถุและจิตใจ 2) บทบาทที่เอื้อต่อรัฐใน
การปกครอง เป็นเครื่องมือของรัฐ รับนโยบายของรัฐในการสั่งสอนให้ประชาชนไม่ใช้
ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ซึ่งมีผลให้พระสงฆ์ได้รับผลตอบแทน ด้านลาภสักการะ

เช่น ตำแหน่ง และวัดต่างๆ และ 3) เจื่อนใจปัจจัยที่ทำให้บทบาทพระสงฆ์เปลี่ยนแปลงมาจาก 2 ด้าน คือ ปัจจัยภายนอกคือ พระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทเพราะชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านสื่อสารมวลชน ค่านิยม ด้านความเชื่อคั้งเดิม รวมถึงการแทรกแซงของรัฐ นักการเมือง นักธุรกิจเอกชน ปัจจัยภายใน คือ พระสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงบทบาทเพราะปัจจัยของพระสงฆ์เอง เช่น การเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาของพระสงฆ์ กฎหมายคณะสงฆ์ การประชุมพระสังฆาธิการ และทัศนคติของพระสงฆ์ที่ได้รับการกล่อมเกลามาอย่างยาวนาน

เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัย พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี มีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา 3 ด้าน ดังนี้ ด้านแรก การพัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นสำคัญ ได้แก่ การจัดสร้างห้องน้ำ ห้องส้วมและถังเก็บน้ำฝนเพื่อการจัดการด้านโภชนาการ และสุขภาพอนามัย การอนุรักษ์ป่าไม้ รวมทั้งการรักษาสภาพแวดล้อมภายในวัด และสร้างศาลาการเปรียญเพื่อสาธารณูปโภค ส่วนนอกวัดได้บริจาคเงินเป็นกองทุนการศึกษา หรือสมทบทุนอาหารกลางวัน และสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน

ด้านที่ 2 การพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์รักษาศีลพอ ๆ กับการแสดงพระธรรมในวันพระ รวมทั้งแนะนำและชักชวนให้ลด ละ เลิก อบายมุขอีกด้วยวิธีการอบรมโดยใช้คำคม อุทาหรณ์ และสุภาษิตประกอบตามโอกาสอันควร จากกลุ่มคนส่วนน้อยไปสู่คนส่วนใหญ่ และด้านสุดท้าย การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้กระทำความดีปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ร่วมประชุมและให้ ข้อเสนอแนะการทำงานแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคี และสงบสุขในชุมชน

พรศักดิ์ ธนพัฒน์พงศ์ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องมหาเถรสมาคมกับการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการปฏิรูปการปกครองสงฆ์ ผลการวิจัย พบว่า มหาเถรสมาคมยังไม่มีรูปแบบ แนวทาง วิธีการ หรือแนวทางในการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ และมหาเถรสมาคมยังไม่มีรูปแบบ แนวทาง วิธีการ หรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาการบิดเบือนข่าวสารที่เกิดขึ้นอย่างเฉาะเจาะจง ไม่ว่าจะเป็นจากสื่อมวลชน หรือจากการสื่อสารภายในองค์กรคณะสงฆ์ นอกจากนี้ ยังพบว่า ปัญหาและอุปสรรคสำคัญของการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ คือ โครงสร้างองค์กร

แบบแผนทางวัฒนธรรม และรูปแบบการดำเนินงานของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาที่จะมีการเปลี่ยนแปลงและการปฏิรูปการปกครองก็ไม่ใช่เป้าหมายสำคัญในการเผยแผ่พระธรรม สำหรับประเด็นของการบิดเบือน ข่าวสารนั้นมีข้อน่าสังเกตเพิ่มเติมว่า มหาเถรสมาคมยังไม่มี ความเข้าใจและยังไม่เห็นประโยชน์ของการสื่อสารมวลชน ในขณะเดียวกันแม้จะยอมรับว่าการสื่อสารในองค์กรมีความสำคัญ แต่ก็ยังไม่ใช้รูปแบบ / วิธีการหรือแนวทางในการปรับปรุงสื่อสารในคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

พระมหาสมชาย เข็มสอด (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของวัดพัฒนาตัวอย่างในการช่วยเหลือสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีของวัดในกรุงเทพมหานครกับวัดในภาคกลาง พบว่า วัดมีบทบาทในการช่วยเหลือสังคมมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยมีบทบาทในการช่วยเหลือทางด้านการพัฒนาจิตวิญญาณอย่างเด่นชัดมาก บทบาทดังกล่าวได้ดำเนินเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบทบาทเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในโลกปัจจุบัน เมื่อเปรียบเทียบวัดพัฒนาตัวอย่างในกรุงเทพมหานครกับวัดในภาคกลางนั้น พบว่า วัดที่มีขนาดใหญ่จะมีบทบาทและกิจกรรมมากกว่าวัดขนาดเล็ก ถึงกระนั้นทุกวัดก็ยังมีบทบาทหลักด้านการพัฒนาจิตวิญญาณ บทบาทด้านการศึกษา และบทบาทด้านการช่วยเหลือสังคม ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน พบว่า วัดพัฒนาตัวอย่างทั้ง 12 แห่ง ส่วนใหญ่มีปัญหาคล้ายคลึงกัน ได้แก่ ความพร้อมด้านการเงินในการสนับสนุน และขาดบุคลากรที่มีประสิทธิภาพในการทำงาน

บุญช่วย จันทร์เข้า (2544 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องพฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์คณะจังหวัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า ระดับพฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสและการปฏิบัติงานวัดโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง พฤติกรรมกรรมการบริหารของเจ้าอาวาสที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานวัดโดยภาพรวมมีสองด้าน คือ ด้านกระบวนการวินิจฉัยสั่งการและด้านการควบคุมการปฏิบัติงาน เมื่อแยกพิจารณาการปฏิบัติงานวัดเป็นรายด้าน พบว่า พฤติกรรมที่ส่งผลมี 4 ด้าน คือ กระบวนการวินิจฉัยสั่งการ การกำหนดเป้าหมายการสั่งการ การควบคุมการปฏิบัติงาน และการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานและการฝึกอบรม

พระครูมงคลเขมคุณ และคณะ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน : รายงานการวิจัยหนองคาย ผลการวิจัย พบว่า

1. บทบาทปฏิบัติจริงของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้านการเมืองการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและอาชีพ และสาธารณสุขมูลฐาน ความคิดเห็นของกลุ่ม ตัวอย่าง โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน เมื่อพิจารณาเป็นรายกลุ่มตามสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความเห็นว่า พระสงฆ์ได้ปฏิบัติบทบาทในด้านสาธารณสุขอยู่ในระดับมาก รองลงมา ได้แก่ ด้านการศึกษา

2. บทบาทด้านการคาดหวังของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้านการเมืองการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและอาชีพ และสาธารณสุขมูลฐาน พบว่า ความคาดหวังของกลุ่มตัวอย่าง อยู่ในระดับปานกลาง

สมควร นามสีฐาน (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา บทบาทของวัดต่อชุมชนในชนบท จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัย พบว่า บทบาทของวัดต่อชุมชนในชนบท ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.3 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าวัดส่วนใหญ่มีบทบาทต่อชุมชนในชนบทด้านศาสนาและพิธีกรรม คิดเป็นร้อยละค่าเฉลี่ยจากคะแนนเต็มมากที่สุด ร้อย 71.42 รองลงมาได้แก่ ด้านการพัฒนาและประชาคม และด้านบริการชุมชน คิดเป็นร้อยละ 61.44 และ 51.50 ส่วนปัจจัยที่เป็นตัวแปร ซึ่งมีอิทธิพลต่อบทบาทของวัดในการพัฒนาสังคม ประกอบด้วย คุณลักษณะของวัด อันได้แก่ ประเภทของวัด พื้นที่ของวัด สถานที่ตั้งวัด ระยะเวลาการก่อตั้งวัด และรายได้ของวัด

วิจิตร กุลวิงษ์ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องบทบาทของวัดต่อชุมชน : กรณีศึกษาวัดถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ผลการวิจัย พบว่า บทบาทของวัดถ้ำกลองเพลที่มีต่อชุมชน 5 ด้าน ดังนี้ ด้านแรก ด้านการปกครอง พื้นที่บริเวณตำบลโนนทันเป็นพื้นที่ที่มีความขัดแย้งทางความคิดในการปกครอง จึงมีการต่อสู้กันเพื่อให้เป็นไปตามแนวคิด และอุดมการณ์ของตนเองแต่ละฝ่าย โดยใช้เวลาดำเนินการอยู่หลายปีทำให้การปกครองเกิดปัญหาด้านต่าง ๆ ตามมา ในที่สุดความขัดแย้งก็ได้สงบลงเพราะชุมชนได้รับการอบรมธรรมจากหลวงปู่ขาว อนาลโย โดยถ่ายทอดผ่านผู้สูงอายุที่เข้าวัดฟังการอบรมจากหลวงปู่ขาว เป็นประจำแล้วนำหลักธรรมที่ได้มาอบรมลูกหลานให้มีความรัก ความสามัคคีกลมเกลียวกัน ด้านที่ 2 ด้านการศึกษา ชุมชนได้มีโรงเรียนประชาบาลประจำชุมชน มีอาคารเรียน สื่อการเรียนการสอนตลอดจนเครื่องสาธารณูปโภคครบถ้วนปัจจุบันเป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษามีนักเรียน 661 คน นอกจากนั้น วัดถ้ำกลองเพลยังให้ทุน

สนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดีแต่ยากจนมาตลอดทุกปี ด้านที่ 3 ด้านการสืบทอดพระศาสนาขณะที่หลวงปู่ขาว อนาลโย ยังมีชีวิตอยู่ได้อบรมสั่งสอนธรรมแก่ลูกศิษย์ จนมีความรู้ความสามารถปฏิบัติตามข้อบัญญัติได้แล้ว และมีคนศรัทธาเลื่อมใสในวัตรปฏิบัติ จึงส่งออกไปเผยแผ่ธรรมตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ โดยเฉพาะภาคอีสาน ภาคเหนือ และต่างประเทศ จนทำให้พระปฏิบัติสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ยังมีเหลืออยู่เพื่อเผยแผ่ธรรมแก่อุบาสกอุบาสิกาสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน ด้านที่ 4 ด้านเศรษฐกิจ ถ้าถลองเพล เป็นวัดที่อุดมไปด้วยธรรมชาติจากป่าไม้ แหล่งน้ำ สัตว์ป่าที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ ทั้งมีการจัดบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อมของวัดได้เป็นอย่างดี จึงเป็นสถานที่ที่มีความพร้อมทางภูมิทัศน์เหมาะสำหรับนักศึกษาที่จะมาศึกษาระบบนิเวศน์ของทรัพยากรธรรมชาติ และนักท่องเที่ยวที่จะมาชมความงามของภูมิทัศน์ภายในวัดจากนักศึกษา และนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยววัดถลองเพล จึงทำให้เกิดตลาดจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนที่บ้านห้วยเตือ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ติดกับวัดถลองเพล สำหรับจำหน่ายสินค้าอาหารที่เป็นผลิตผลจากชุมชน ทำให้ราษฎรเกิดรายได้จนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจดังปรากฏอยู่ขณะนี้ และด้านสุดท้าย ด้านสังคม สังคมของชุมชนบ้านห้วยเตือ ชุมชนบ้านโนนทัน ทุกชุมชนได้รับอิทธิพลของศาสนาจากวัดถลองเพล มีผลทำให้ประชาชนในชุมชนมีศีลธรรมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

เพิ่มศักดิ์ โคตรชมพู (2548 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยบทบาทในการพัฒนาสังคมของวัด ในจังหวัดหนองคาย พบว่า การบริหารจัดการวัด โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาจำแนกเป็นรายด้าน พบว่าด้านการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบมหาเถรสมาคม มีค่าเฉลี่ยการปฏิบัติมากกว่าด้านการวางแผนการทำงาน การสนับสนุนทางสังคมของวัด โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาจำแนกเป็นรายด้าน พบว่าด้านการสนับสนุนจากชุมชน มีค่าเฉลี่ยการปฏิบัติมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านความร่วมมือกับชุมชน และด้านการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น ๆ ตามลำดับ บทบาทในการพัฒนาสังคมของวัด โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาจำแนกบทบาทในการปฏิบัติการพัฒนาสังคมของวัด เป็นรายด้าน โดยเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการเมืองการปกครอง ด้านการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ด้านการสังคมสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสุขพื้นฐาน และด้านการศึกษา ทุกด้านมีบทบาทในการปฏิบัติ อยู่ในระดับปานกลาง

จากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การดำเนินงานของวัดได้ดำเนินงาน ทั้ง 6 ด้าน ดังนี้

ด้านการปกครอง สรุปได้ว่า สถาบันสงฆ์มีหน้าที่โดยตรงในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่ประชาชน หากพระสงฆ์ประพฤติตนออกรอย ไม่เพียงแต่จะถูกลงโทษ ทางการปกครอง หรือตามกฎหมายบ้านเมือง แต่จะถูกปฏิเสธจากสังคมด้วย แม้ว่าในสังคม สงฆ์จะมีพระธรรมวินัย แต่พระสงฆ์ในสังคมไทยก็มีกฎหมายปกครองคณะสงฆ์เป็น การเฉพาะแต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ แนวทาง วิธีการในการยอมรับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ใน การปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์ เมื่อพิจารณางานวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการบริหารเจ้าอาวาส พบว่า โดยภาพรวมมีพฤติกรรมกรรมการบริหารอยู่ในระดับปานกลาง

ด้านการเผยแผ่ศาสนา สรุปได้ว่า การเผยแผ่ศาสนาควรเป็นไปเพื่อพัฒนา จิตวิญญาณ พระสงฆ์ต้องสอนธรรมะชาวบ้านด้วยน้ำใจที่ค้ำจุน และความรู้สึกลึกซึ้งตามพุทธ ประสงค์ พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ใช้วัดตนเองเป็นศูนย์กลางในการเผยแผ่ศาสนาธรรมชุมชน คาดหวังต่อบทบาทที่พึงประสงค์ของพระสงฆ์ว่าควรดำเนินกิจกรรมการเผยแผ่ศาสนาธรรม เพราะชีวิตประชาชนจะค้ำจุน มีความสุข สังคมจะร่มเย็น ประเทศชาติจะมั่นคงได้ด้วยการ พัฒนาทั้งทางด้านวัตถุ และจิตใจควบคู่กันไป พระสงฆ์ได้เผยแผ่ศาสนาธรรมโดยใช้ รูปแบบที่หลากหลาย เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์และภูมิหลังของผู้ฟัง

ด้านการศึกษา สรุปได้ว่า การศึกษาเป็นการศึกษาของสงฆ์ที่ต้อง ได้รับการกล่อมเกลา เพื่อนำความรู้และพระพุทธธรรมไปถ่ายทอดแก่ประชาชน ได้ ซึ่ง การศึกษา เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทของพระสงฆ์เอง

ด้านการศึกษาสงเคราะห์ สรุปได้ว่า พระสงฆ์ได้กระทำการสงเคราะห์ด้านการศึกษา โดยใช้รูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การสนับสนุนส่งเสริมแก่ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส การส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา การสนับสนุน การดำเนินงานในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และการร่วมมือจัดการศึกษาระหว่าง โรงเรียนกับวัด

ด้านสาธารณูปการ สรุปได้ว่า วัดได้ดำเนินการจัดการสาธารณูปการ โดยการปรับแต่งอาคารสถานที่ให้เหมาะสม ลักษณะของวัดในพระพุทธศาสนาที่จัดการ สาธารณูปการที่พึงประสงค์ คือ เป็นสถานที่สงบ ร่มรื่น มีลักษณะเป็นป่า หรือสวน ที่จะให้ความรื่นรมย์ใจมีการจัดสภาพแวดล้อม มีการจัดแต่งโบสถ์ เจดีย์ วิหารด้วย

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง มีการจัดสัดส่วนพื้นที่ภายในวัด เช่น เขตพุทธาวาส สังฆาวาส ให้เหมาะสม อย่างลงตัวและเอื้ออำนวยต่อการใช้ประโยชน์

ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ สรุปได้ว่า เจ้าอาวาสมีบทบาทเกื้อหนุนต่อการพัฒนา สังคมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม กล่าวคือ มีบทบาทเป็นผู้ให้ทั้งทางวัตถุสิ่งของ การส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนาชุมชน พัฒนาสาธารณสุข บริจาคเครื่องสาธารณูปโภคแก่ชาวบ้าน และ โรงเรียน อีกทั้งเป็นผู้ชี้แนะทางความคิด ปลุกจิตสำนึกประชาชน ทำให้ประชาชนในชุมชนมี ศีลธรรมสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

จากที่กล่าวมาทั้งหมด พบว่าการดำเนินงานของวัดในกรอบของการบริหารทั้ง 6 ด้านนั้น ได้มีผู้ทำวิจัยไว้บ้างแล้ว แต่ในบรรดางานวิจัยดังกล่าวได้ศึกษาภายใต้กรอบ การบริหารอันเป็นบทบาทพื้นฐานของเจ้าอาวาสที่กว้างเกินไป ยังมีได้มีการระบุให้เห็นชัดเจน ถึงภารกิจหรือหน้าที่ของเจ้าอาวาส โดยเฉพาะในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ยังมีได้มีผู้ทำวิจัยไว้ ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าเพื่อให้สังคมได้ทราบถึง การดำเนินงานของวัดในเขตการปกครองดังกล่าวชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะปัจจุบันวัดมีฐานะทาง กฎหมายเป็นนิติบุคคลมีพระสังฆาธิการคือ เจ้าอาวาส เป็นผู้ปกครองวัดและจัดกิจการแทนวัด ในฐานะผู้แทนนิติบุคคล และมีบทบาทตามความคาดหวังของสังคมมากมาย น่าสนใจเป็น อย่างยิ่งว่าท่ามกลางการแปรเปลี่ยนไปของบริบทสังคมและปัจจัยการดำรงชีวิตในสังคมที่วิวัฒนาการอย่างรวดเร็ว เจ้าอาวาสวัดซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง สามารถบริหารจัดการวัดตาม ภารกิจและตอบสนองความต้องการของสังคมปัจจุบันได้เพียงใด ผู้วิจัยจึงได้ศึกษา ความคิดเห็นของประชาชนต่อการดำเนินงานของวัดตลอดการบริหารจัดการวัด ประดิษฐ์กรรมคุณในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย โดยศึกษากับ กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารวัดโดยตรง ผลการศึกษาจะทำให้ทราบถึงสภาพปัจจุบันและ ปัญหาในการดำเนินงานวัดในบริบทของสังคมเมือง อันจะยังประโยชน์ในการนำไปสู่ การแก้ปัญหาในเชิงบริหารจัดการระดับวัดต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยนี้ได้สร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยจากขอบข่ายภารกิจของ วัดไว้ 6 ประการดังนี้ การปกครอง การเผยแผ่ศาสนาธรรม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ สาธารณูปการ และการสาธารณสุขสงเคราะห์ ดังปรากฏในแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย